

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

Prata bort **MANSVÅLD**

Våldspreventivt arbete riktat till unga män

Ungdomsstyrelsen

är en myndighet som tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor.

Vi ger stöd till föreningsliv och kommuner samt till internationellt samarbete.

© Ungdomsstyrelsen 2010

projektledare Gerhard Holmgren

text Lena Berg, Magnus Sjögren och Peter Söderström

språkgranskning Ingrid Bohlin

grafisk form/foto Christián Serrano

tryck EO Grafiska AB

distribution Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm

tfn 08-566 219 00, *fax* 08-566 219 98

e-post: info@ungdomsstyrelsen.se

webbplats: www.ungdomsstyrelsen.se

Förord

Män står för majoriteten av våldet. De utövar våld ute i samhället och i hemmen. Bakom begrepp som vardagsvåld, ungdomsvåld, huliganvåld, läktarvåld, hedersvåld och sexuellt våld, döljer sig mäns våld mot män och mot kvinnor. Det är viktigt att lyfta fram att killar och män också är utsatta för våld. De är både förövare och offer. Utsatthet för och hot om våld skapar psykisk ohälsa. För att ett effektivt förebyggande arbete ska kunna utvecklas behövs forskning och insatser som fokuserar på förövaren och på hur man kan förebygga killars och mäns våld. Det finns behov av ett genus- och normkritiskt arbete bland killar och unga män i ett förebyggande arbete kring manlighet och våld.

Frågor kring hur manlighet konstitueras och hur killar och unga män socialiseras till män är centrala ur ett ungdomspolitiskt perspektiv. Självständighetsperspektivet inom ungdomspolitiken anger att de insatser som samhället gör för unga ska bidra till att undanröja stereotypa könsroller. Att unga har en trygg tillvaro samt god hälsa är en förutsättning inom rättighetsperspektivet.

I *Prata bort mansvåld* presenteras en kartläggning av verksamheter som med olika metoder arbetar kring frågan om unga män, manlighet och våld. Kartläggningen innefattar både en nationell överblick och en analys av åtta organisationers arbete. Författarna presenterar även förslag till fortsatt utveckling av arbetet med unga män kring manlighet och våld.

Arbetet med kartläggningen och sammanställningen av resultatet har genomförts av sociologen Lena Berg och konsulterna Magnus Sjögren, Equal Space och Peter Söderström från Gender Equality Vision. Författarna står själva för innehållet i texterna. Jag vill rikta ett stort tack till dem för deras arbetsinsats.

Per Nilsson
generaldirektör, Ungdomsstyrelsen

Innehåll

- 7 Sammanfattning**
- 9 Kapitel 1 • Inledning**
  - 9 Ungas utsatthet för mäns våld
  - 11 Våld, genus och prevention
  - 13 Rapportens syfte, metod och innehåll
- 15 Kapitel 2 • Konkret arbete med våldsprevention**
  - 15 Olika sätt att närma sig våld
  - 17 Perspektiv på genus och normkritik
  - 21 Sammanfattande bild av våld, genus och normkritik
  - 22 Metoder – Hur "göra" våldspreventivt arbete
- 29 Kapitel 3 • Erfarenheter av våldsprevention**
  - 29 Hur närma sig våld?
  - 30 Praktiska verktyg som kommer våldet närmare
  - 31 Hinder, möjligheter och framtidsvisioner
  - 32 Framgångsfaktorer
- 35 Kapitel 4 • Våldsprevention i Sverige idag**
  - 36 Metoder och arbetssätt
  - 37 Enkönade eller könsblandade grupper
  - 39 Uttalat eller outtalat fokus på våld
  - 39 Individ- eller strukturfokus
  - 40 Ekonomiska förutsättningar
  - 40 Utvärdering kontra evidens
- 43 Kapitel 5 • Slutsatser och förslag till utveckling**
  - 45 Hur kan vi nå målet icke-våld och en jämställd vardag?
  - 46 Förslag till utveckling
- 50 Bilagor**
  - 51 Bilaga 1 Beskrivning av urvalsprocessen vid kartläggningen
  - 52 Bilaga 2 Kontaktade organisationer
  - 53 Bilaga 3 E-postenkät till organisationer
- 55 Referenser**
- 58 Noter**

Sammanfattning

Under hösten 2009 och våren 2010 genomförde vi en inventering av våldspreventivt arbete riktat till unga män utifrån ett genus- och normkritiskt perspektiv. Inventeringen skedde på uppdrag av Ungdomsstyrelsen. Vi identifierade 49 verksamheter och intervjuade slutligen åtta av dem: *Sharaf hjältar, Allan, Amphi, RFSU, Män för jämställdhet, Utväg, Friends* och *Länsstyrelsen Östergötland*.

Vår slutsats är att det pågår ett våldspreventivt arbete med ett genus- eller normkritiskt perspektiv. Arbetet sker nationellt, regionalt och lokalt, av olika aktörer, riktat till skilda målgrupper och med olika metoder. De flesta våldspreventiva insatser på nationell nivå bedrivs idag av frivilligorganisationer. Även myndigheter gör dock riktade insatser, ofta i form av regional samverkan, med fokus på arbete med mäns våld mot kvinnor och barn. Det våldspreventiva arbetet saknar politisk styrning för att möjliggöra en långsiktig strukturerad nationell satsning. Detta får konsekvenser för kvaliteten på det våldspreventiva arbetet, vilket handlar om kunskap, organisering och ekonomiska förutsättningar. Aktörerna på fältet uttrycker behov av en myndighet med ansvar för att bedriva, utveckla och utvärdera våldspreventivt arbete på nationell nivå.

Vi har identifierat fyra övergripande frågor som manar till både reflektion och ett fortsatt samtal. Samtliga frågor handlar om hur det bästa arbets sättet ser ut för att uppnå en jämställd och icke våldsam vardag för unga.

Behöver vi som arbetar med våldsprevention riktat till unga män:

- tala explicit om våld
- sätta fokus på genusordningen
- arbeta i könsblandade grupper
- samverka på flera nivåer samtidigt?

Alla fyra frågor behöver diskuteras vidare. De olika arbetssätten som frågorna rymmer behöver prövas i praktiken och utvärderas för att ge kunskap om hur ett våldspreventivt arbete bör utvecklas. Våra förslag utifrån inventeringen är att våldspreventivt arbete behöver:

- ett genusförändrande och normkritiskt perspektiv
- tillämpbar forskning om hur unga skapar mening kring och förhåller sig till våld
- strategier för spridning och genomförande av våldspreventivt arbete
- ekonomiska resurser och stöd för att utvärdera
- mätverktyg för att underlätta för- och eftertester av våldspreventivt arbete
- prioritering av samtalsrum för killar och unga män där fokus är våld
- interventioner på olika nivåer samtidigt för att nå varaktiga resultat
- en sammanhållen förståelse av våld män emellan och mäns våld mot kvinnor och barn
- en myndighet med uppdrag att ansvara för och utvärdera det våldspreventiva arbetet i Sverige
- kombineras med verksamma metoder som vilar på vetenskaplig grund.

KAPITEL 1

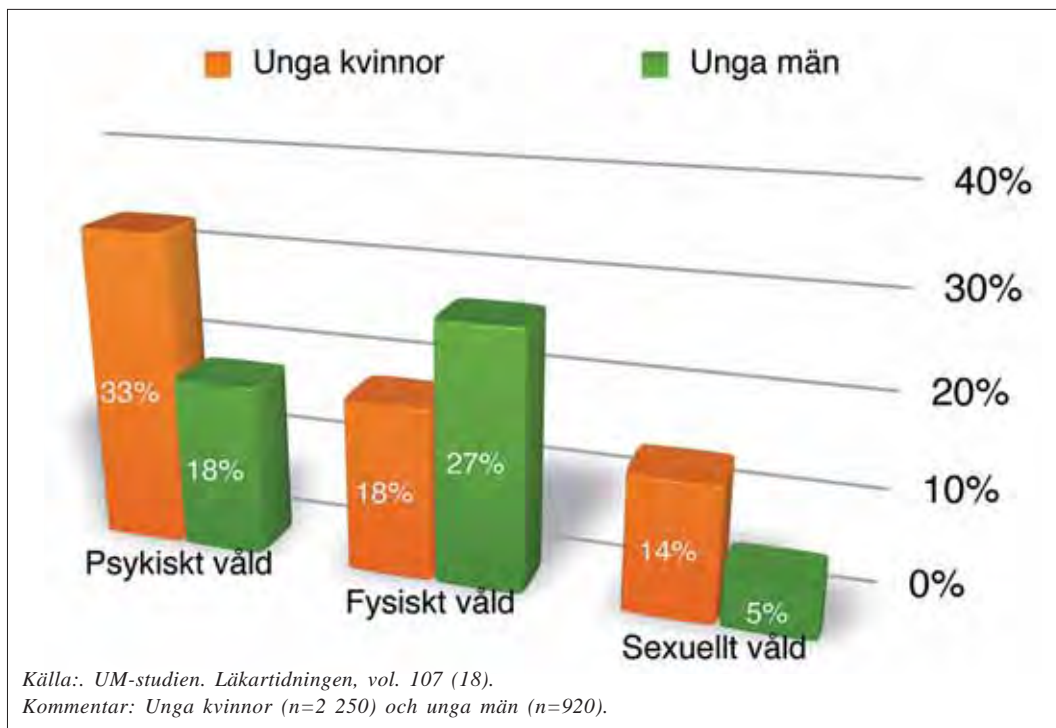

Inledning

Ungas utsatthet för mäns våld

En central fråga som påverkar och styr unga människors vardag är hot om och faktiskt utövande av olika former av våld. I Sverige har våld blivit en del av ungas vardag (Suurpää & Hoikkala 2005, Burcar 2005). Med våld menas här allt från psykiskt och sexuellt till fysiskt våld. Forskning om ungas arbetsmiljö i skolan visar att sexuella trakasserier har normaliserats till den grad att eleverna inte längre definierar kränkningar som trakasserier eller våld (Wittshovsky 2005, jfr Forsberg 2006).

I figur 1.1 presenteras resultatet av en enkätstudie som Sveriges ungdomsmottagningar besvarade våren 2007. Den besvarades av 3 170 unga mellan 15 och 23 år. Av de unga kvinnorna uppgav 33 procent att de utsatts för psykiskt våld, 18 procent hade utsatts för fysiskt våld och 14 procent för någon form av sexuellt våld under det senaste året. Av de unga männen uppgav 18 procent att de utsatts för psykiskt våld, 27 procent hade utsatts för fysiskt våld och 5 procent för någon form av sexuellt våld. I figur 1.1 framgår att det våld som unga kvinnor rapporterat skiljer sig från det våld

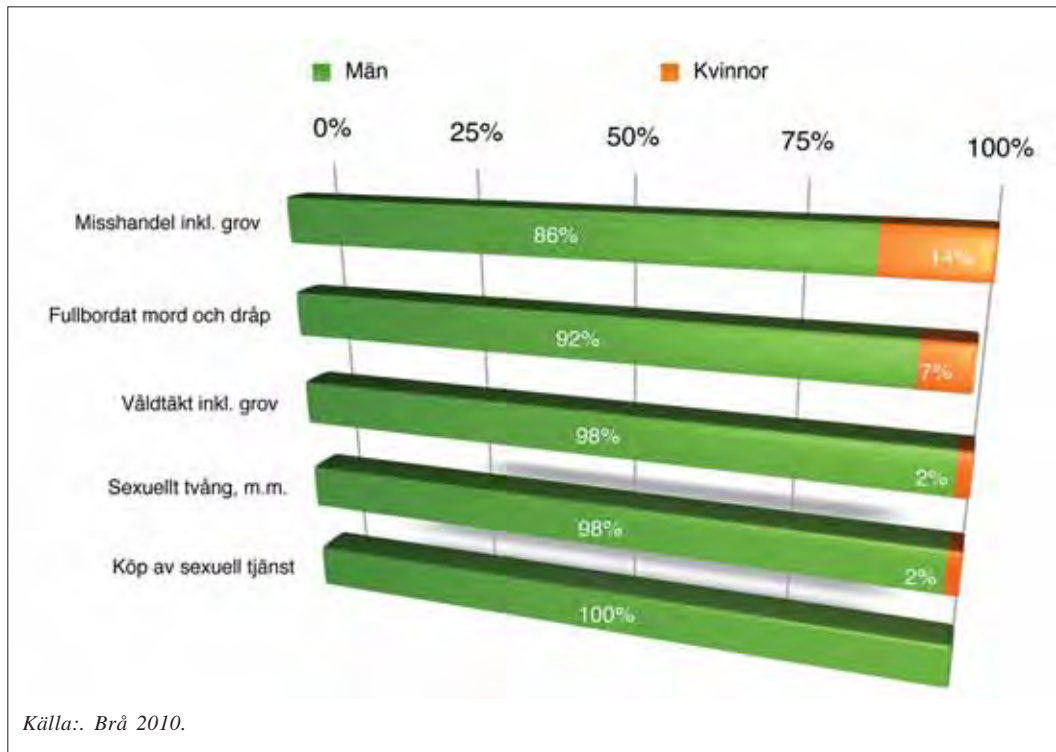

Figur 1.1 Andel av unga kvinnor respektive unga män som under det senaste året utsatts för överlappande psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. Procent

som unga män rapporterat under det senaste året. Unga kvinnor är i större utsträckning utsatta för psykiskt och sexuellt våld än unga män som dock i högre grad är utsatta för fysiskt våld. Sammantaget är unga människor den grupp i samhället som är mest våldsutsatta (Danielsson, Blom, Nilsson, Högberg & Heimer 2010).

Denna utsatthet kom även fram i omfångsundersökningen *Slagen dam* som genomfördes 2001. Ungefär var fjärde ung kvinna rapporterade om utsatthet för (hetero)sexuellt våld (Lundgren, Heimer, Westerstrand & Kalikoski 2001, jfr Forsberg 2006). Forskning om ungas meningsskapande kring genus och sexualitet visar också på en nor-

malisering av våld i vardagen (Berg 2002, 2005, jfr Johansson 2005). Framför allt unga män har normaliserat olika former av våld som en självklar del av samvaron med andra jämnåriga män (jfr Berg 2007a, Seidler 2006, Johansson 2005, Fundberg 2003, Andreasson 2003). I Folkhälsorapporten 2009 visas hur den psykiska ohälsan, sedan början av 1990-talet, ökat bland unga kvinnor och ohälsan ökat bland båda könen. Antalet unga som vårdats inom den psykiatriska slutenvården har också ökat. En av de rimliga orsakerna till ungas försämrade hälsa anses vara upplevelser av våld och förtryck (Danielsson et al. 2010). Att leva i en våldsamt närmiljö är inte enbart ett ungdomspro-

Figur 1.2 Andel av personer misstänkta för brott efter brottstyp och kön, 2009. Procent

blem. Forskning visar att 90 procent av allt våld utövas av män i olika åldrar (jfr de Vylder 2004). I Brottsförebyggande rådets (2010) statistik över polisanmälda våldsbrott framgår det också att cirka 90 procent av de misstänkta förövarna är män. I figur 1.2 presenteras personer misstänkta för brott efter brottstyp och kön för 2009 (Brottsförebyggande rådet 2010). Våld är statistiskt tydligt relaterat till män, där män står för det mesta av allt våld.

Mäns våld är ett mycket allvarligt samhällsproblem som påverkar unga människors vardag. Unga killar och tjejer är den grupp i samhället som är mest våldsutsatta. Unga män är idag både de vanligaste förövarna av fysiskt våld och de vanligaste offren. I relation till den verkligheten blir det svårt att förstå varför långsiktigt arbete med våldsprevention riktat till unga killar och män inte prioriterats i större omfattning.

Tre typer av insatser

Våld, genus och prevention

Det finns ingen entydig definition av våldsprevention. Den definition som vi berättar om här handlar om att vilja eliminera och begränsa en utveckling som hämmar livskvalitet och psykisk hälsa bland barn och unga. Preventivt arbete kan också beskrivas som att bygga *"en buffert mot oönskade framtida konsekvenser och att främja möjligheten till en positiv morgondag"* (Ferrer-Wreder 2005, s. 19). Prevention kan delas in i tre typer av insatser (Ungdomsstyrelsen 2009):

- **Universell** prevention innebär hälsofrämjande insatser för alla i syfte att stärka existerande positiva beteenden.
- **Selektiv** prevention avser förebyggande arbete med ett särskilt syfte för särskilt utvalda och avgränsade grupper.
- **Indikativ** prevention innebär behandlande insatser för dem som behöver akut eller särskilt stöd.

När det gäller preventivt arbete blir det tydligt att kunskap och information om universell våldsprevention behöver utvecklas. En erfarenhet bland praktiker är att de mer selektiva och indikativa insatserna nästan aldrig föregås av universellt förebyggande arbete. Universell prevention kan fungera som ett stöd för både selektiv och indikativ prevention eftersom kunskapsnivån höjs bland de som deltar i interventionen (Ungdomsstyrelsen 2009). Universella preventions-satsningar är dock svåra att mäta och ger ofta små effekter men forskning visar att breda satsningar som har fokus på att stärka socialt beteende lönar sig i ett längre perspektiv (Sundell & Forster 2005).

Genusneutrala
program

Genusmedvetna
program

Genusförändrande
program

I en WHO-rapport av Barker, Ricardo och Nascimento (2007) granskades olika former av preventionsprogram. Resultatet talade för att de program som har ett integrerat genusperspektiv och inte använder kön som bakgrundsvariabel utan syftar till förändring, uppvisade en högre grad av effektivitet, än program med så kallade genusmedvetna eller genusneutrala ansatser. I WHO-rapporten definieras ansatserna så här:¹

- **Genusneutrala** program som skiljer *lite* mellan kvinnors och mäns behov och varken förstärker eller ifrågasätter könsroller.
- **Genusmedvetna** program som ser kvinnors och mäns specifika behov och verkligheter baserade på att könsroller är sociala konstruktioner.
- **Genusförändrande** program där tillvägagångssättet försöker förändra könsroller och möjliggöra mer jämställda relationer mellan kvinnor och män.

Rapportens syfte, metod och innehåll

I rapporten gör vi en inventering av våldspreventivt arbete riktat till unga män utifrån ett genus- och normkritiskt perspektiv. Inventeringen som bygger på kontakt med 49 organisationer, har genomförts i följande steg:²

1 Identifiera verksamheter:

Genom internetbaserad information, egna kunskaper om preventionsfältet, organisationernas egen dokumentation som redovisningar, manualer och föreläsningssupplägg, Ungdomsstyrelsens kunskap samt välkända organisationers förmedlade kontakter.

2 Informationssökning:

Om de verksamheter som identifierades i kartläggningen, hur de arbetade samt hur de såg på våldsprevention:

E-postenkät:

- Enkäten om organisationers våldspreventiva arbete som skickades till organisationerna (bilaga 3).
- Samtliga kontaktade organisationer (bilaga 2).
- De organisationer som svarade på enkäten (tabell 4.1).

3 Fördjupning:

Av några utvalda verksamheter:

Hearing:

Först genomfördes en hearing där Ungdomsstyrelsen bjöd in nyckelpersoner, sammanlagt åtta personer, från sju organisationer som var intressanta ur ett våldspreventivt perspektiv.

Intervjuer:

Slutligen valdes åtta verksamheter ut och 14 företrädare intervjuades. Organisationerna är *Sharaf hjälta*, *Allan*, *Amphi*, *RFSU*, *Män för jämställdhet*, *Utväg*, *Friends* och *Länsstyrelsen Östergötland*. Förutom intervjuerna har vi tagit del av skriftligt material som redovisningar, manualer och webbaserad information från respektive organisations arbete.

Vi har fokuserat på *våldsprevention*, vilket betyder att vi är intresserade av verksamheter som uttalat vill motverka våld i alla dess former. Dessa verksamheter har utvecklat metoder för att möjliggöra icke våldsamt beteende, jämställdhet och jämlikhet. Vårt uppdrag inbegriper *inte* att belysa och reflektera över vilka metoder som anses ha effekt i arbetet med våldsprevention. Vi har ändå valt att reflektera över hur organisationerna väljer att kvalitetssäkra sina insatser, eftersom det är en relevant fråga för framtida satsningar på våldspreventivt arbete.

KAPITEL 2

Konkret arbete med våldsprevention

Genom intervjuer med åtta utvalda organisationer visar vi grundläggande mönster i det konkreta arbetet med våldsprevention³ i Sverige. De organisationer som valdes ut:

- arbetade med att förebygga våld och då framförallt på universell nivå
- hade fokus på killar och unga män
- hade ett strukturerat arbetsätt eller en metod vars mål är att förebygga våld.

Organisationerna valdes också ut för att de bedriver olika typer av verksamheter och på olika nivåer samt att de använder skilda metoder för att arbeta med våldsprevention riktat till varierande målgrupper.

- *Allan* är Rädda barnens ungdomsförbunds killgrupper. De använder samtalsgrupper i sitt preventiva arbete.
- *Amphi* produktion arbetar uttalat med unga män och våldsprevention i utbildningssyfte.
- *Friends* arbetar för en trygg skolmiljö genom att belysa trakasserier och kränkningar.
- *Länsstyrelsen Östergötland* arbetar för att förebygga hedersrelaterat våld.
- *Män för jämställdhet* arbetar opinionsbildande samt utvecklar metoder för att arbeta våldspreventivt via nätet.

- *RFSU, Riksförbundet för sexuell upplysning*, arbetar med verksamheter för killgrupper med fokus på sexuella rättigheter.
- *Sharaf hjältar* arbetar med att förebygga hedersrelaterat våld.
- *Utväg* i Skaraborg arbetar med skolor inom ramen för regional samverkan mellan myndigheter i syfte att våld inte ska utövas.

Här ger vi en tematisk bild av hur åtta organisationsföreträdare ser på sin organisations våldspreventiva arbete, kunskapsmässiga perspektiv och vilka metoder de använder.

Olika sätt att närma sig våld

Åtta organisationers berättelser om våld

I de intervjuer vi genomfört spelar våld en avgörande roll. Hur de åtta organisationerna förstår våld kommer fram olika tydligt, vilket delvis hänger samman med vilket fokus verksamheterna har. De använder sig ofta av en bred definition där hot om våld, psykiskt, fysiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld ingår. Alla nämner även det våld som är normaliserat bland killar som Fridh, Sjögren och Söderström (2003) kallar för *lågintensiv terror*, till exempel dunk i ryggen, nedvärderande kommentarer, krokben och skojbråk.

Allan har till exempel inte ett uttalat våldsfokus, vilket gör att de inte har definierat begreppet våld lika tydligt. Utifrån intervjun är det dock möjligt att säga att de har en bred definition av våld - där allt från hotfulla blickar till fysiskt våld inklude-

ras. Inom alla åtta organisationer kopplas våld till manlighet. Det vill säga, det finns en förväntan på killar att hantera våld på ett annat sätt än jämnåriga tjejer. Om tjejer agerar våldsamt uppfattas det som ett tydligare regelbrott än om en kille tar till våld i umgänget med andra.

Den våldsdefinition som inte alltid uttalades, men som framkommer av intervjuerna, är att våld förstås som något inlärt. Vidare blir det tydligt att verksamheterna utgår ifrån att våld är ett inlärt beteende. Om våld är något inlärt så går det även att lära sig något annat. Killars våldsanvändning går att påverka, men det är en utmaning eftersom många killar har erfarenheter av att våld fungerar – de får som de vill.

Kopplingen mellan manlighet och våld framstår som en viktig utgångspunkt, men hur tydlig kopplingen är måste förstås i sitt sammanhang. Inom hedersrelaterade sammanhang spelar relationen manlighet och dess koppling till våld roll, för att vidmakthålla och återskapa heder. *Länsstyrelsen Östergötland* menar att genusstrukturen är lika närvarande i hederskontexter som i exempelvis etniskt svenska kontexter. Svenskfödda killars våld möter större motstånd jämfört med det våld som kan utövas i en hederskontext. En ung man i en hederskontext kan få stöd av sin nära omgivning för att begå våldsbrott, till och med så grova brott som mord och mot medlemmar av sin egen familj.

Uttalad eller "tyst" våldsprevention

Rädda barnens ungdomsförbund började med sina grupper *Ellen* och *Allan* just för att skapa en plattform för samtal med unga om barnkonventionen och barns rättigheter. Dessa grupper startade inte med ett uttalat våldsförebyggande fokus. Arbetet med *Allan* tydliggjorde dock att våld var en del av killarnas vardag. Berättelser

från killarna relaterades i princip alltid till någon form av våld, allt från hot och trakasserier till grovt fysiskt våld.

Varken i *Friends* uppdragsbeskrivning eller i sitt externa arbete använder de termen våldsförebyggande samtidigt som de anser att det är vad deras verksamhet syftar till. De använder inte heller begreppet våld, utan pratar om fysiska, psykiska och verbala kränkningar. Anledningen är att ett mindre explicit våldsspråk förväntas underlätta att nå målgruppen. *Friends* berättar också att de mer och mer frångår att prata om mobbning därför att de ser en tendens till att "alla" anser sig vara mobbade, vilket kan bli förvirrande. Då underlättar det att prata på en mer detaljerad nivå och exempelvis använda begrepp som diskriminering, trakasserier och kränkningar.

Det regionala projektet *Utväg* i Skaraborgs län har en annan utgångspunkt i relation till *Friends*, men också till *Allan*. De har valt att tydligt benämna att de arbetar för att motverka våld. En del av deras uppdrag är att arbeta våldsförebyggande i skolan, vilket också är det begrepp som används i målbeskrivningen samt i det utåtriktade arbetet som i föreläsningarna i skolan. En av deras uppgifter är att synliggöra våldet. Därför anser *Utväg* att de måste vara tydliga med att hela tiden benämna och sätta ord på våldet, dess olika former och konsekvenser. Detta påminner även om Män för jämställdhets förhållningssätt.

Utvägs förhållningssätt påminner om utvecklingen av arbetet mot mobbning i England. I den engelska skolan har uttrycket *School Violence* (skolvåld) börjat användas istället för mobbning (Skolverket 2009). Deras argument är att begreppet mobbning döljer det våld som pågår i korridorerna. Val av ord har betydelse. Ord som *sexuella övergrepp* utvecklades i början av 1980-talet, något som underlättade för utsatta att sätta ord på sina erfarenheter. Analysen då var att ge-

nom att tydliggöra språket om sexuellt våld underlättades också arbetet med att minska våldet.

Dessa exempel visar på två sätt att närma sig våldsprevention:

1.

Exempelvis har *Allan* och *Friends* inte ett uttalat och öppet våldsförebyggande fokus. *Allan* för att de har fokus på barnkonventionen, *Friends* för att lättare att nå fram till målgruppen. Samtidigt ser de att deras arbete är våldsförebyggande till sin karaktär, vilket tydliggörs av att barnen och ungdomarna väljer att prata om våld när kränkningar och barnkonventionen kommer på tal.

2.

Utväg och *Män för jämställdhet* arbetar utifrån ett våldsförebyggande perspektiv som är tydligt uttalat och används i det konkreta arbetet.

Vi undrar vad uttalad eller ”tyst” våldsprevention får för konsekvenser. Vad betyder respektive sätt att närma sig våldsprevention för resultatet? Vad kan underlätta eller försvåra förändringsprocessen mot icke-våld? Kan det icke uttalade försvåra och förlänga en förändringsprocess mot icke-våld? Eller gör det arbetet enklare? Oavsett om våld uttalas eller inte, så framstår våld i organisationernas berättelser som något allvarligt och viktigt att belysa.

Perspektiv på genus och normkritik

Syftet med inventeringen är att belysa genus och normkritiska perspektiv i detta arbete. Vad menas då med genus?⁴ Förenklat så handlar genus om ett sätt att kunna tala om hur vi alla *blir* kvinnor eller män (West & Zimmerman 1987). Det är en livslång process som sker i samspel med andra. Denna utgångspunkt betyder, precis som för våldet, att vi kan lära om och ”göra”⁵ genus på många flera sätt än bara som skillnad.

Utväg pratar om hur våld är intimt förknippat med genus och hur killar måste förhålla sig till och förväntas hantera kopplingen mellan manlighet och våld. De väljer att tydligt uttala sitt perspektivval och arbetar utifrån den kunskapen på skolorna.

I *Män för jämställdhets* verksamhet är genusperspektivet också tydligt uttalat. Det synliggörs kontinuerligt i det konkreta utåtriktade arbetet. De använder sig också av begreppet normkritik, bland annat inom internetprojektet *Killfrågor.se*, där pratkompisar på nätet samtalar med killar mellan 10–15 år om hur olika makordningar samverkar och sätter gränser för hur vi får vara. Normkritik förefaller vara lättare att tala om än att praktisera. De anser att det är lätt att någon maktordning osynliggörs i det konkreta arbetet, vilket kan innebära att fokus på genusordningen glider undan.

Hos *Sharaf hjältar* är genusperspektivet tydligt uttalat i deras utbildningar och opinionsbildande insatser. För att nå de killar som inte problematiserat hederskoderna används begreppet mänskliga rättigheter, vilket gör det möjligt att tala om jämställdhet och genus. Ingen sätter sig emot att alla ska ha samma rättigheter. Mänskliga rättigheter handlar enligt *Sharaf hjältar* om att identifiera maktorättvisor där kön är en av många maktordningar.

I *Friends* förebyggande arbete i skolan utgår de från ett normkritiskt perspektiv, där genus omnämns som en av många maktordningar. *Friends* har, som tidigare nämnts, valt att tona ner ord som genus, våld och mobbning och istället prata om att de arbetar för en jämlik och trygg miljö för barn. Förändringen kopplar de samman med möjligheten att nå ut till skolor och idrottsföreningar. *Friends* erfarenhet verkar vara att en nedtonad retorik kring genus och våld gör uppförsbacken mindre lång.

Genusperspektivet kan skapa mer hopp

Att genus är något som "görs", och därmed kan göras annorlunda, är som sagt en självklar utgångspunkt för de intervjuade organisationerna. Trots dessa gemensamma utgångspunkter finns det olika tolkningar av vad detta betyder för att förstå och bemöta killar.

RFSU och *Allan* återkommer ofta till betydelsen av att det finns flera manligheter som gestaltas på olika sätt och som har olika platser i en intern genushierarki (jfr Connell 1996). De påpekar att genusordningen är tudelad (tvåkönsmodellen) och samtidigt mångdelad och hierarkiskt organiserad inom varje genus. Att killar får möjlighet att i grupp reflektera kring genus-systemets baksidor, till exempel den begränsande homofobin, verkar vara ett sätt att få killar att ta in att det finns en strukturell genusordning som begränsar men också gynnar dem.

RFSU menar att killar inte har valt sin genusposition. Denna utgångspunkt medför att ingången till varje enskild kille blir mer positiv och hoppfull än vad den vore utan ett genusperspektiv. Kritiken kan då riktas mot föreställningar kring manlighet och hur denna tar sig uttryck och inte mot vad enskilda killar gör eller inte gör. Killar

kan bli mer medvetna om att de agerar i sammanhang som både kan begränsa och möjliggöra. Om vi vill nå dem kan "vi inte börja med att utgå från att killarna gör fel", säger *RFSU*. Det har varit en grundläggande tanke. Manlighet konstrueras och sitter djupt.

I *Allan* framgick det att samtalsgruppen blev en frizon för killarna. I samtalsgruppen kunde de iscensätta och presentera andra mer flexibla manlighetsuttryck. Men när killarna stängde samtalsgruppens dörr bakom sig var det svårt att iscensätta någon annan manlighet än den "jag bryr mig inte", "macholiknande"-manligheten. Detta skapar givetvis frustration både bland killarna och bland berörda ledare. *Allan* hanterar sin frustration genom att vidareutveckla gruppverksamheten. I den nya gruppmodellen kommer de att fokusera på vad respektive deltagare behöver träna på för att våga bryta mot bland annat heteronormativa⁶ förväntningar utanför samtalsgruppen.

Att skapa förändring bland killar genom killgruppverksamhet liknar *RFSU* vid att vända en oljetanker. Det är möjligt men det är tålamodskrävande och tar tid. Därför blir det viktigt att gruppledarna inte förmedlar orimliga förväntningar på förändringar till deltagarna. Killarna är påverkade av många olika utomstående faktorer som signalerar, uppmuntrar och ibland även kräver traditionella och stereotypa manlighetsuttryck. I killgrupperna går det att skapa en trygg och säker miljö. Problemet är att våldet och hotet om våld idag är vardag för killar som går i högstadiet. Därför är det knappast konstigt att många killar stålsätter sig med en cynisk hållning till att våldet skulle upphöra. Detta gör det än viktigare att skapa arenor där det går att tala om våldets normaliserande och allvarliga konsekvenser.

Frågor om unga mäns ansvar

Det som *RFSU:s* och *Allans* gruppverksamheter visar på är *dels* längtan hos killar att få samtala med vuxna män tillsammans med andra killar, *dels* ovanan vid att sätta ord på hur de ser på sitt eget manlighetsgörande i relation till de ”stora” berättelserna om manlighet. Killarna vill verkligen prata om det svåra med att vara kille. Detta blir en utmaning menar *RFSU* och *Allan*. Å *ena sidan* uppmuntrar de killarna att känna in orättvisorna kring de trånga könsramarna i tanken och kroppen, å *andra sidan* vill gruppledarna få killarna att sätta samman sitt kön med sin maktposition (killar i relation till tjejer och andra killar läggs ner i hierarkin) som är förknippad med ansvar och valmöjligheter. Tanken är att insikten om den manliga tvångströjan inte ska fungera ansvarsbefriande.

Killars ansvar blir än mer komplicerat inom en hedersrelaterad kontext. Det poängterar både *Sharaf hjältar* och *Länsstyrelsen Östergötland*. Killar från hederskontexten, är ofta förtvivlade över de krav som ställs på dem. De berättar om hur de förväntas verkställa pappors men även mammors krav på att kontrollera sina systrar. Killarna upplever det som att det inte finns något utrymme att protestera. Då riskerar de att bli utfrysta av sin familj och sin släkt. Att i det sammanhanget tala om individens fria val blir att förenkla världen, menar *Länsstyrelsen Östergötland*. Det råder inte bara acceptans utan också en direkt uppmuntran eller tvång att använda våld. *Länsstyrelsen Östergötland* frågar sig om det är försvarbart att se dessa killar som presumtiva våldsvverkare. Är det inte mer rimligt att förhålla sig till dem som offer?

”Å *ena sidan* ser vi personer under 18 år som barn, å *andra sidan* ser vi de här killarna som ansvariga. Det blir fel i huvudet på mig.”

(Länsstyrelsen Östergötland)

Det blir svårare att säga att killarna i en hederskontext ska ta ansvar för sina handlingar. Istället blir det viktigt att bemöta killarna *dels* som offer för strukturen i samhället som talar om hur killar förväntas vara, *dels* som offer för hederskontexten där det finns en acceptans och kanske uppmuntran eller tvång att använda våld inom familjen, menar *Länsstyrelsen Östergötland*.

Utifrån hur *Sharaf hjältar* och *Länsstyrelsen Östergötland* resonerar verkar vägen till förändring gå via att först förstå och visa empati för killarnas situation, för att i nästa steg arbeta med vad de kan göra annorlunda. Synen på killarna inom hederskontexten som offer får betydelse för hur killarna kommer att lyssna till det som sägs om våld, men också för hur killarna kommer att se på sitt eget ansvar.

Amphi lyfter fram killars och mäns ansvar och ansvarsförskjutning som viktiga begrepp. Även om killar eller män själva inte fysiskt utövar våld kan de ta ansvar och göra handlingar i sin vardag för att förebygga andra våldshandlingar. *Amphi* betonar att i all feministisk verksamhet är det en intrikat balansgång mellan att å *ena sidan* uppmärksamma de personer som utsätts och är orättvist behandlade, å *andra sidan* diskutera ansvar och därmed jobba våldsförebyggande. Det är en utmaning att lyfta fram förövarens ansvar för våldsbeteenden som drabbar andra på ett funktionellt och komplext sätt så att inte förövaren framstår som enbart ”dum”.

Bakom *Amphis* projekt står kvinnofridsorganisationer som arbetar med att problematisera och kritisera mäns makt över kvinnor. Samtidigt har de fokus på förändringsarbete, där det gäller att se en riktning – vad vill vi åstadkomma? Hur skulle ett samhälle – en vardag – bli utan mäns våld? *Amphi* vill förena ”ansvarsförskjutningsdiskussionen” med en ”främjandediskussion” för att på så sätt förbättra ungas möjligheter till andra beteenden. Det är en svår och riskabel balansgång, understryker *Amphi*.

En central fråga inom våldspreventionsfältet blir hur vi kan hantera relationen mellan killars ansvar och deras utsatthet.

Från genus till normkritik – vad betyder det för våldsprevention?

Förenklat handlar normkritiken om att fokusera på de normer⁷ som många av oss tar för givet – exempelvis att ”*det finns kvinnor och män och de är varandras motsatser*”. Denna normerande ordning tar många fortfarande för givet. Listan kan göras lång över saker som vi tar för givet och som vi använder oss av i vardagen för att skapa ordning i det som sägs och det vi ser: kvinna eller man; heterosexualitet eller homosexualitet; funktionsförmåga eller funktionsnedsättning; vithet eller icke-vit; vuxen eller barn. Det är betydligt lättare att peka ut vad som avviker från normen än att beskriva vad som passerar som norm. De normativa reglerna som vi alla förhåller oss till förblir ofta outtalade och därmed oerhört svåra att tänka kring. Vi människor bara gör, många gånger utan att tänka efter varför.

När det kommer till förändringsarbete i skolan och på arbetsplatser har det, fram till de senaste fem åren, använts en pedagogik som fokuserar på *tolerans*. Det betyder att fokus hamnar på de handlingar och beteenden som avviker från normen. Exempelvis berättar homosexuella unga om

sin vardag för elever, som förutsätts vara heteroorienterade, i skolan. Tanken med toleranspedagogiken är att genom mer kunskap om ”dom andra” skulle majoritetsbefolkningen bli mer tolerant mot de som avviker. Toleranspedagogik bygger på idén att det vi inte känner igen skrämmer och genom kunskap och möten kan rädslan minskas. Idag anses det mer givande att sätta fokus på normativa praktiker som exempelvis heterosexualitet, tvåkönsmodell, medelklass, vithet och så vidare. Den normkritiska pedagogiken går ut på att få syn på de normer som vi alla tar för givet och hur de begränsar oss alla inte bara de som väljer att aktivt bryta mot (hetero)normativiteten.⁸

Inom flera av de intervjuade organisationerna går det att skönja en utveckling mot att använda normkritiska perspektiv. Detta jämfört med tidigare då verksamheterna i högre grad pratade om betydelsen av kopplingen mellan genus och makt.

Ett exempel på denna process går att finna inom *Allan*. När de började med Ellen-grupperna för ett tiotal år sen hade de ett uttalat fokus på kopplingen *mellan* genus och makt och hur den påverkar unga kvinnors förhandlingsutrymme i relation till jämnåriga killar och vuxna män. När sedan *Allan* utvecklades fokuserade verksamheten snarare på makt *inom* kön, det vill säga hur olika sätt att göra manlighet är hierarkiskt ordnade. Arbetet blev mer och mer inspirerat av queerteoretiska tankegångar⁹ som ligger nära de normkritiska tankegångarna.

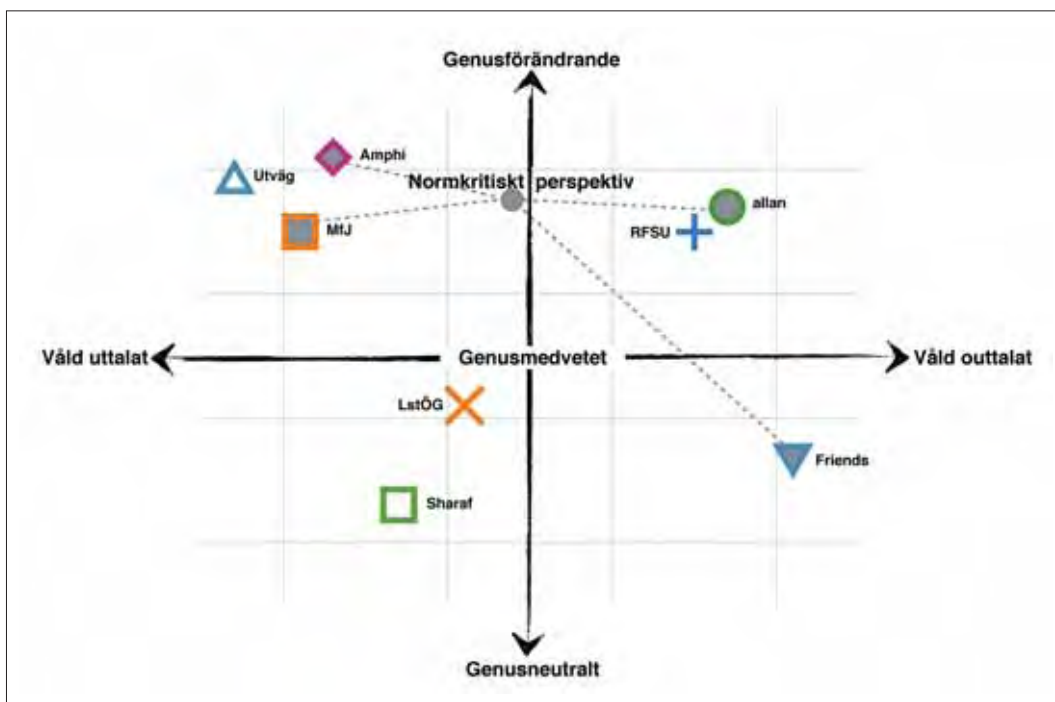
Nästa gruppsatsning som *Allan* vill göra är att skapa könsblandade grupper som undviker att återskapa den tvådelade genusordningen. Syftet med grupperna är bland annat att möjliggöra för deltagarna att ”göra” genus på flera sätt än två. Den tankemodell som präglar den sista gruppvarianten har fokus på normkritiska frågor – hur vi alla blir begränsade av heteronormativa krav, tvåkönsmodellen och vithet som norm.

Sammanfattande bild av våld, genus och normkritik

Alla verksamheter som vi intervjuat har ett genusperspektiv i sitt förebyggande arbete. Organisationerna menar att de behöver uppmärksamma den maktobalans och de strukturella orättvisor som baseras på genus för att få till stånd en förändring. Representanterna för verksamheterna menar att maktobalansen i genusordningen är en central förutsättning för att killar och män ska kunna ta sig rätten att eller förväntas utöva förtryck och våld. Alla poängterar att våldet kan förstås som tydligt genuskodat det vill säga att killar och män utövar våld mot varandra och mot tjejer och kvinnor som ett sätt att göra genus på. Om

tjejer använder våld förstås det än i dag som ett tydligt normbrott.

Utifrån de genusansatser som redovisats i WHO-rapporten skulle vi vilja placera in samtliga åtta utvalda verksamheter i den genusförändrande ansatsen, även om vissa organisationer kan tendera att gränsa till en genusmedveten ansats. Verksamheterna uttrycker att de i sitt arbete har ett genusperspektiv som teoretisk utgångspunkt och att deras våldspreventiva insatser innebär att de vill uppnå en förändring där relationerna mellan tjejer/kvinnor och killar/män blir mer jämställda. Ingen av organisationerna har enligt oss en genusneutral ansats, det vill säga att de vare sig förstärker eller ifrågasätter könsroller.

Figur 2.3 Sammanfattande tolkning av organisationernas utgångspunkter och perspektiv.

Vår tolkning är, utifrån WHO:s begrepp, att det förekommer både genusmedvetna och genusförändrande ansatser i organisationernas våldspreventiva arbete. Att inte alla hamnar i den genusförändrande fåran kan hänga samman med att genus glider undan eller blir otydligt. Om genusperspektivet tenderar att försvinna undrar vi om inte preventionsarbetet i det närmaste kan betraktas som genusneutralt.

I figur 2.3 gör vi en sammanfattande tolkning av organisationernas utgångspunkter och perspektiv så långt. Figuren är mycket godtycklig och syftar snarare till att sammanfatta vårt sätt att förstå utgångspunkter och perspektiv, än till att kategorisera organisationerna.

Figur 2.3 har två skalor. Den första liggande skalan går från ”våld uttalat” till ”våld outtalat” och sammanfattar därmed huruvida våld är något organisationerna uttalar tydligt eller arbetar outtalat med. Den stående skalan sammanfattar hur organisationerna behandlar genusperspektiv i arbetet där de tre av WHO benämnda ansatserna *genusneutralt*, *genusmedvetet* samt *genusförändrande* är punkter på skalan. I figuren finns också ett *normkritiskt perspektiv* i form av en fylld grå cirkel som med en grå streckad linje förbinder några av organisationerna.

Sammanfattningsvis är vår tolkning att det går att dela in organisationerna i fyra grupper. I den första gruppen placerar vi *Utväg*, *Amphi* och *Män för jämställdhet* därför att de uttalar begreppet våld i sitt arbete och har en ansats som befinner sig någonstans mellan genusmedvetet och genusförändrande. I den andra gruppen återfinns *RFSU* och *Allan* som arbetar på ett liknande sätt men våldet är inte uttalat. En tredje grupp är *Länsstyrelsen Östergötland* och *Sharaf hjältar* där våld

är uttalat som problem medan genusperspektivet återfinns någonstans mellan en genusmedveten och en genusneutral ansats. En fjärde grupp är *Friends* med en liknande genusansats som grupp 3, men där våld är mindre uttalat.

En annan möjlig indelning av organisationerna är en perspektivindelning där fyra av organisationerna nämligen *Friends*, *Allan*, *Amphi* och *Män för jämställdhet* återkommande i intervjuerna betonar normkritiska perspektiv eller könsblandade arbetsätt. Många andra tolkningar och indelningar än ovanstående är både möjliga och meningsfulla.

Metoder – hur ”göra” våldspreventivt arbete

Det är överraskande enkelt att tala med killar om våld. Får killar respektfulla frågor om sin vardag av någon som lyssnar kommer ofta berättelser om våldserfarenheter. Det finns en vilja att tala om det som finns nära, och hot om våld och våld är en del av killars vardagsliv (jfr Burcar 2005). Våld är ett samtalsämne som vuxna än så länge pratar för lite om med killar.

I *Allan* använde killarna ofta våld som exempel för att beskriva sin vardag, även om våld inte var dagens tema. Det gick inte att samtala om hur det är att vara kille utan att berättelser om olika våldserfarenheter kom fram. För killarna var det viktigast att få samtala, att få berätta och att bli lyssnade till. Då verkar frågor om våld inte vara svåra att prata om utan blir mer som en självklar och kanske nödvändig del av dialogen. Det som dock blir tydligt, både i *Allans* och i *RFSU:s* grupper, är att det blir enklare för killarna att börja tala om våld när berättelserna inte är för personliga.

Det personliga bemötandet är avgörande

Flera av verksamheterna påpekar att de som arbetar med våldsprevention själva bör ha reflekterat kring genus, sexualitet och våld. Detta kan ske på olika sätt, allt ifrån att läsa böcker, se film eller gå en utbildning till att medvetet och strukturerat arbeta med självreflektion, vilket även kan innebära att gå i egenterapi.

Verksamheterna är överens om att ledaren behöver ett självreflexivt förhållningssätt. Frågan är hur ledaren ska hantera närhet och distans till vad deltagarna säger. Flera av organisationerna diskuterar hur personlig ledaren kan eller bör bli, samt hur generellt eller distanserat förhållningssättet i samtalen ska eller bör vara. I *RFSU* betonas att samtalen inte får bli för personliga. *De* berättar att de i början med killgruppsarbetet hämtade inspiration från killgruppsprojektet ”*Normal, eller?*”¹⁰:

”Vi har valt att inte ta in så mycket information om oss själva, vi är ganska neutrala, medan förhållningssättet i Normal, eller? mer handlar om att dela med sig av sig själv. Vi upptäckte att det kan vara effektivt att använda sig själv som exempel, och vi hittade en balans mellan att vara en neutral samtalsledare och att ha en mer personlig ledarstil i grupperna.”
(RFSU)

RFSU:s arbete beskrivs som avskalat och informativt, inte privat eller personligt. Balansgången mellan det personliga och det privata är svår att finna, vilket även *Allan* poängterar. Ett dilemma som lyfts upp är var gränsen går för hur personlig och öppen en ledare kan vara utan att det påverkar grupprocessen negativt. Kan personliga erfarenheter sätta en medveten eller omed-

veten press på deltagarna att vara lika öppna som ledaren? Eller att vissa personliga erfarenheter blir för svåra att bära för andra. En annan svårighet kan vara när killarna väljer att berätta om allvarliga problem hemma som exempelvis missbruk. *Allan*, och till viss del även *RFSU*, har då valt att föra upp diskussionen på en mer generell nivå om alkoholism som en strategi att skydda killen utanför gruppen. Det kan finnas en risk att det privata används utanför samtalsgruppen. Något personligt som kanske kan hanteras bra i en samtalsgrupp kan vändas mot killen om förtroendet utmanas utanför samtalsrummet. Att hitta balansen mellan det personliga och det privata är en ständigt pågående diskussion inom organisationerna.

Gruppens dynamik och sammansättning av kön – viktiga metodfrågor

Alla organisationer som bedriver processarbete i grupp, arbetar på ett eller annat sätt samtidigt med gruppernas dynamik. *Amphis* arbetar med en killgrupp väver samman maskulinitet, våldsprevention och grupputveckling. Initialt strävar de efter att utmana normer för maskulinitet samtidigt som de skapar kontakt och trygghet mellan deltagarna. Att bli tagen på allvar och att tycka något på allvar visade sig vara en sådan praktik som samtidigt utmanar traditionella former av att vara kille, får killarna att komma närmare varandra och förändrar gruppens dynamik.

När organisationerna ska beskriva sina arbetsätt rör de sig mer och mer mot att prata om normkritik istället för genus. Denna utveckling verkar ske parallellt med att flera av dem har lämnat könsuppdelade insatser till att genomföra arbetet i könsblandade grupper. Ambitionen är att alla unga oavsett hur de definierar sin könsidentitet – exempelvis tjej, kille, transperson – ska känna sig tilltalade. Att inte dela upp efter kön kan vara en

metod i sig som utmanar den självklara uppfattningen att det bara finns två kön.

Amphi menar att det finns en funktion i att prata om manlighet oavsett om det är riktat till killar eller tjejer. De har jobbat i tjejgrupper och talat med tjejer om manlighet och upplever det som givande. Deras erfarenhet är att talet om manlighet med tjejer är ett sätt att visa hur genus går att förstå som en social konstruktion. *Allan* kommer i den nya gruppsamtalsmanualen – Osköna normer – att beroende på fråga och hur samtalen utvecklas ibland arbeta könsindelad, för att sedan återsamlas i en stor könsblandad grupp. Hur unga som inte vill definiera sig som antingen killar eller tjejer, till exempel transungdomar, ska delas upp framkommer inte i intervjun.

Vad denna glidning från könsuppdelat till könsblandat betyder för det våldspreventiva arbetet behöver diskuteras vidare. För frågan är om det går att arbeta könsblandat och samtidigt komma åt våldet som sker mellan framförallt killar. Eller är det rent av så att det genusöverskridande arbetet kan förändra killars förståelse av manlighet och våld?

Två metodexempel: Sänkt status i varje fall och Greger i lådan

Organisationerna använder sig av en rad konkreta övningar och metoder för att bedriva våldsprevention. Det finns en mängd exempel i många av de metodmaterial som organisationerna själva producerat. Vi har valt ut två exempel på konkreta arbetssätt från intervjuerna som får fungera som illustration. I exemplen blir utgångspunkter, teoretiska perspektiv, ledarens bemötande och gruppens dynamik tydliggjorda. Det första är hur *Länsstyrelsen Östergötland* jobbar med fallbeskrivning i samband med hedersrelaterat våld. Det andra exemplet visar hur *Amphi* använder sig av drama och metaforer.

Att använda sig av en fallbeskrivning är en konkret pedagogisk metod. Ett framgångsrikt sätt är att utmana sin egen status som ledare genom att göra sig sårbar och samtidigt höja deltagarnas status genom att bjuda in dem till att bli problemlösare, vilket illustreras i nedanstående citat:

”Jag står aldrig där som en präktighetsnisse och berättar om mig själv och mina erfarenheter. Istället försöker jag skapa ett tillåtande klimat genom att visa att jag är nyfiken och vill lära mig av dem jag möter. Jag säger exempelvis: ’Jag vet att ni tycker att det är för jävligt att människor är rädda för er. Jag fattar att ni inte vill sätta skräck i andra. Nu finns det en massa rädda killar och tjejer där ute.’ Sedan tittar vi på en situation som jag tagit med mig och jobbar utifrån den med frågor som ’Hur kan vi göra på andra sätt? Finns det någon kompis som kunde agera?’ Istället för att ifrågasätta dem så höjer jag deras status. Så gör jag även när jag föreläser för socialsekrete-

rare. Då säger jag 'Jag vet att vi är överens om att alla vill att vi inte ska göra någon illa som söker hjälp. Var ligger då problemet? Det behöver vi hjälpas åt med'."

(Länsstyrelsen Östergötland)

Metodiskt handlar det om att beskriva ett fall, en situation eller ett dilemma för deltagarna och låta dem arbeta tillsammans för att hitta lösningar på det problematiska i situationen. Den här metoden har en direkt koppling till det som vi tidigare tog upp om ledarens förhållningssätt och position. Annorlunda uttryckt, genom att ledaren bjuder in och visar att "jag behöver er hjälp" ökar känslan av delaktighet. Något som i förlängningen kan resultera i ökad motivation att vilja utmana våldsamma beteenden.

I det andra exemplet beskriver *Amphi* hur Greger i lådan fungerar både som drama och metafor. Metaforer såsom manslådan, ramen och boxen är frekvent använda av *RFSU*, *Amphi* och *Män för jämställdhet* för att pedagogiskt visa hur stereotypa genusnormer begränsar och stänger in killar eller män i en traditionell form av manlighet. Att vara i lådan, ramen eller boxen är att bete sig i enlighet med de normer och föreställningar som finns på hur en "riktig" kille traditionellt bör vara, tänka och bete sig. Ett uttryck för normalitet. Att vara utanför boxen eller ramen bestraffas många gånger med exempelvis heterosexistiska kommentarer som böj, fjolla eller mes. En filmsnutt från projektet *Machofabriken* handlar om sexuella övergrepp, gränser, tjatsex och ansvar för sexuell samvaro. Greger, en kille i filmen, berättar om en händelse där han varit förövare och begått ett övergrepp i en tjatsex-situation. För att tydliggöra Gregers beteende och hur rollfiguren kan använda sig av olika former av manlighet gjorde

Greger utanför lådan

Amphi en låda med hjälp av flyttkartonger. När rollfiguren Greger stod i lådan gestaltades traditionella former av manlighet, medan Greger utanför lådan bröt mot killnormer. Greger fick en rad frågor som rollfiguren svarade på, både i lådan och utanför lådan. Genom detta tillvägagångssätt blev deltagarna engagerade i ett samtal om sexuellt våld, ansvarsförskjutning och killnormer.

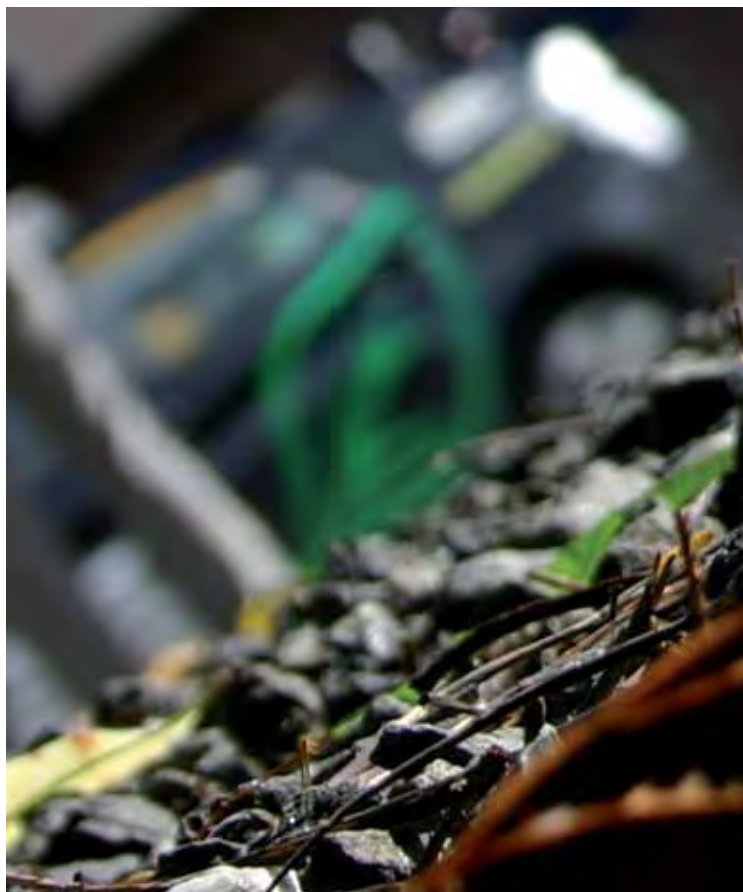
Problem- eller lösningfokusering – vad fungerar?

En avslutande metodaspekt är om problem eller lösningar ska bearbetas i en pedagogisk situation. Målet med våldsprevention är att öka barns och ungas handlingsutrymme. Det vill säga att möjliggöra en vardag där barn och unga får vara sig själva utan att bli kränkta. Målet kan nås på flera sätt. I organisationernas arbetssätt pågår en utveckling att gå från att främst fokusera på våld som problem till att allt mer fokusera på alternativa beteenden.

Amphi menar att i ljuset av att ha arbetat länge med att motverka våldsamma beteenden kan det nu vara på sin plats att börja tala om alternativa sätt att vara tillsammans med andra. Inte börja i det svåra utan mer att prata om valmöjligheter. Ett mer pragmatiskt förhållningssätt är kanske viktigare än att ständigt benämna våldet och dess konsekvenser. Exempelvis berättar *Amphi* att de i arbetet med ett främjande förhållningssätt skriver fram problem och nästa led blir att formulera alternativa handlingar. De har exempelvis formulerat problemet som ansvarsförskjutning och sedan vänt det till ansvar och mod. Likaså har de vänt överordning och ensamhet till gemenskap och solidaritet. De försöker peka ut en riktning och inte bara ett problem.

Friends ger uttryck för att de jobbar för en tryggare skolmiljö och en vardag utan kränkningar och våld. De har också valt att släppa retoriken att arbeta *mot* våld och mobbning. Förändringen kan kopplas samman med hur målgruppen tolkar ett mot-perspektiv. Att tala om möjliggörande arbete verkar skapa mindre motstånd och färre försvarstal från målgruppen. *Friends* anser sig komma snabbare till målet – att få igång ett samtal om vardagens villkor, där trakasserier, kränkningar och våld ofta kan lyftas upp.

Utväg är ett exempel på verksamhet vars utgångspunkt innebär att det är nödvändigt att prata om makt, våld och dess konsekvenser samt att tala om våldsutövarens ansvar. Utgångspunkten för *Utväg* handlar om att våldet måste benämnas för att kunna motverkas. För våldsutövare bagatelliserar och förminskar våldet precis som den våldsutsatte gör – båda kan sägas genomgå en normaliseringsprocess.

KAPITEL 3

Erfarenheter av våldsprevention

Här beskriver vi en hearing som Ungdomsstyrelsen ordnade för organisationer som bedriver nydanande universellt våldspreventivt arbete. Organisationerna som bjöds in var *Amphi produktion*, *Sharaf hjältar*, *Allan* (Rädda barnens ungdomsförbund), *Fotbollsalliansen*, *Män för jämställdhet* samt *Fritidsforum*.

Hearingen bestod till största del av ett samtal. Många av de inbjudna organisationerna berättade om sina erfarenheter i relation till det arbete med våldsprevention som de bedriver. Sammanställningen av hearingen är strukturerad i teman som *hur närma sig våld*, *hinder*, *möjligheter och framtidsvisioner* samt *framgångsfaktorer*.

Hur närma sig våld?

Organisationerna har mångåriga erfarenheter av att förstå och närma sig våld både teoretiskt och praktiskt. I samtalet växer det fram en gemensam bild av att övergripande föreställningar och nivåer i samhället (strukturer, patriarkat, manlighetskultur eller killar som norm) är grundläggande för att förstå mäns våld.

Amphi belyser hur problemet kan göras tydligt. Konsten är att göra en problembeskrivning som utgår från ungas berättelser om sina erfarenheter av våld här och nu. Samtidigt menar *Amphi* att de i det konkreta arbetet strävar efter att lyfta analysen till en strukturell samhällsnivå genom att visa på kopplingen mellan ungas erfarenheter av våld samt maktordningar som kön.

Sharaf hjältar betonar att det patriarkala tänkandet inte är något som människor föds med genetiskt, utan är ett tänkande som lärs in tidigt i livet. Killar lär sig tidigt att göra gamla destruktiva normer till sina egna. Den hedersrelaterade kontexten är präglad av kulturella och religiösa normer. Allt detta tillsammans gör det möjligt för killar att bli förövare och mördare. Det är unga killar med total rörelsefrihet som förväntas kontrollera sina systrar för att på så sätt bli familjens – förtryckets och kontrollens – förlängda armar. ”*Om vi tar hand om och lyckas nå dessa killar, så har vi kapat dessa förlängda armar*”, understryker *Sharafhjältar*. Den långsiktiga tanken är att killarna de jobbar med är framtidens män eller pappor. Om de inte börjar reflektera över det patriarkala tänkandet nu kommer de med stor sannolikhet att fortsätta att återskapa samma kontroll och förtryck i sin egen familj som de själv tvingats att leva under.

Fotbollsalliansens arbete startade med en upplevd oro. Deras analys är att fotbollen inte bryter mot traditionella och stereotypa manlighetsnormer utan istället manifesterar ganska normativa mansideal. I Sverige har en kultur med våldsamma fotbollsfans vuxit fram, tydligt influerad av brittisk fotboll. Utifrån ett genusperspektiv, blir det intressant att studera vilken manlighetskultur som odlas och vilka typer av manlighet som kan levas ut på exempelvis fotbollsläktaren.

Praktiska verktyg som kommer våldet närmare

Deltagarna på hearingen berättade om hur de konkret har jobbat med manlighet och våldsprevention i en rad olika projekt där samtalsmetoder eller utbildningsupplägg formats och reviderats. Deltagarna förmedlar en tilltro till och goda erfarenheter av att arbeta med killar i frågor om våld och manlighet.

Sharaf hjältar betonar betydelsen av respektfulla samtal och att möta andra som lyckats bryta med hederskoderna. Det är grundläggande att ställa frågor till killar som: Hur har de levt? Hur har det varit för dem? Hur ser de på framtiden? Kombinationen av att ställa frågor och samtala utifrån mänskliga rättigheter som grund är enligt *Sharaf* en fungerande metod som även betonar vikten av goda förebilder i sitt arbete. Utifrån *Allans* erfarenheter med killgrupper är det väldigt enkelt att applicera en relevant bild av män och manlighet i samtalen. Fokus hos samtalsledarna är att samtalen ska vara en förändringsprocess kring manlighet och genus. Därför talar de mycket om könsöverskridande beteenden med både killar och tjejer. Det gäller att bli utmanad i hur individer tänker om genus, om kvinnlighet och manlighet och om hur vi formas till killar och tjejer. Att möta någon som ifrågasätter ”försanthållanden” om kön. Samtalsgrupperna blir ett forum för att reflektera över och testa nya tankar och kanske även pröva andra roller.

Fotbollsalliansen har använt teater som ett sätt att beröra personer i föreningarna och få dem att förstå huliganism. De arbetade med två killar som gjorde en pjäs utifrån sina egna erfarenheter. När de spelat upp pjäsen för huliganer så känner de igen sig och börjar prata om vad de varit med om. Deltagarna nämner speciellt relationen till sin pappa när våldet kommer på tal. Drama har gett en bra möjlighet både till att nå ut och att starta en dialog kring våld och dess konsekvenser.

Amphi menar att film och särskilt korta filmsnuttar på en till två minuter fungerar bra som pedagogiskt verktyg. Framförallt är det bra med filmsnuttar, eftersom deltagarna då får en gemensam historia att ta avstamp från och som alla kan lägga in sina egna känslor och tankar i. Med hjälp av filmerna går det att tala på ett lekfullt sätt men också visa att det är allvar. Film fungerar oavsett om det är unga eller vuxna som är målgrupp.

Med utgångspunkt i hearingen blir det tydligt att det finns en rad pedagogiska hjälpmedel och olika metoder som upplevs vara verksamma för att samtala med unga män och kvinnor om genus och våld. Organisationerna har tillsammans också stor erfarenhet av att i olika sammanhang och med olika målgrupper, arbeta med frågor om manlighet och våld.

Hinder, möjligheter och framtidsvisioner

Deltagarna fick under hearingen föreställa sig att de blickade tillbaka från framtiden för att beskriva hur ett universellt våldspreventivt arbete utvecklats. Det blev tydligt vad deltagarna såg som viktigt, samtidigt som det uttrycktes en rad farhågor. Dessa farhågor handlade om på vilken nivå (samhälle, grupp eller individ) som det är rimligast att förebygga våld, om användning av språk och definitioner från genusforskningen, samt om hur flera simultana maktperspektiv ska hanteras i det våldspreventiva arbetet.

Män för jämställdhet väckte frågan om vilket förändringsarbete som krävs och på vilken nivå, mot bakgrund av en tidigare gjord problemanalys:

”Det är en enorm fara om vi bara fokuserar på metoder för att jobba med killar och tjejer i grupp, att allt handlar om att vi ska hitta samtalsmetoder. Det är en avgörande del av jobbet, men vi får inte glömma bort att vi ser problemet med våld som ett uttryck för strukturer och makt. Därför blir det också en fråga om politik när vi talar om det här fältet. Om det gäller att föra in maskulinitetsperspektivet, förändring för jämställdhet och förbättring av mäns hälsa, så kommer vi inte att nå det vi vill genom att vi enbart pratar om grupp samtalsmetoder och arbete på individnivå.”

(Män för jämställdhet)

De menar att det finns risk för att det politiska och strukturella perspektivet försvinner och att normer blir till en fråga där det framställs som att det bara handlar om individuella val. Många av deltagarna gjorde en analys av problemet på en strukturell nivå och använde sedan åtgärder på i

huvudsak gruppnivå. Bland annat lyfte de frågan om hur våldspreventiva insatser på en mer strukturell nivå kan se ut, samt hur relationen mellan åtgärder på gruppnivå och strukturell förändring kan förstås.

På hearingen blev det tydligt att alla var influerade av genusforskning och att det förekommer en hel del akademiska begrepp och resonemang, vilket deltagarna reflekterade över. *Sharaf hjältar* pratade om begreppsanvändning på följande sätt:

”När jag startade Sharafhjältar och gick in i fältet och diskuterade med superakademiker kände jag mig så dum. Det krockade. Jag upptäckte att jag inte var ensam med att inte förstå. Jag hoppas och jag tror att vi är på rätt väg. Någonstans om fem till tio år, så har vi skapat ett nytt mellanspråk som alla begriper.”

(Sharafhjältar)

Även *Män för jämställdhet* ser risker med att genussteoretiskt språk skapar hinder när ett förändringsarbete ska spridas till en större grupp. Att det blir en slags akademisk jargong där människor inte känner sig tilltalade och därmed inte berörda. Begrepp som normkritik kan till exempel användas frekvent utan att definieras och således heller inte förstås. *Amphi* menar att finns något slags konsensus kring det våldspreventiva arbetet och efterlyser mer tydlighet och mer definitioner av centrala begrepp parallellt med det metodarbete som pågår. *Allan* riktar kritik mot exkludering, dels genom ett konstigt språk, dels genom höga krav på dem som ska vara med och föra normkritiska samtal. Arbetet riskerar att byggas kring ett ”vi och dom”-perspektiv där ”vi som är inne i bubblan jobbar för att förändra dom andra”, poängterar *Allan*.

Gruppen lyfte också fram svårigheter med att hantera flera maktordningar på samma gång. Ett problem som kan handla om att när en aspekt sätts i fokus, hamnar lätt ett annat i skymundan. Nedan belyser vi fyra perspektiv som enligt deltagarna kan vara svåra att balansera samtidigt och som skulle kunna få negativa konsekvenser i en snar framtid:

- **Flickorna försvann,**

- **mannen som norm kom tillbaka**

Risken med att fokusera på killar och män kan vara att flickorna i sammanhanget återigen glöms bort och att mannen blir norm på ett nytt sätt i det normkritiska arbetet med killar och män.

- **Killar och tjejer ses som antingen eller**

Det finns en rädsla för att ett arbete som separerar tjejer och killar kan bidra till det som ska förändras, maktobalansen mellan könen, återskapas. Dessutom att ett "*antingen eller*"-förhållnings-sätt kring att arbeta könsuppdelat eller könsblandat bidragit till att projekt och verksamheter har konkurrerat med varandra i onödan.

- **"Mellanköns"-makt försvinner när "inomköns"-makt betonas**

En farhåga är att när makthierarki inom gruppen killar eller män fokuseras så riskerar maktobalansen mellan könen att osynliggöras.

- **Normen förblir oproblematiserad**

Ytterligare en risk är att det finns för få metoder för att arbeta med de privilegier som personer som är norm har, vilket kan leda till att deras makt förstärks. Ett tydligt exempel är att genus och sexualitet fortsättningsvis hålls isär och förstärker en heterosexuell norm som försvårar icke heterosexuella individers och kvinnors livssituation samtidigt.

Diskussionen om genus, normkritik, manlighet och våldsprevention är ett pågående samtal som i dagsläget vare sig har enkla eller färdiga svar. Vår erfarenhet är att ovanstående ställningstaganden och kunskapsmässiga utgångspunkter som kom till uttryck i hearingen på många sätt synliggör ett samtal som just nu förs inom många olika sammanhang.

Framgångsfaktorer

Följande framgångsfaktorer och utvecklingsområden för våldspreventivt arbete lyftes fram av gruppen.

- **Arbeta på flera nivåer samtidigt**

Det krävs arbete på den politiska och på andra samhällliga nivåer samtidigt. Det vore önskvärt att en myndighet fick ett nationellt uppdrag att långsiktigt arbeta förebyggande med killar och våld.

- **Involvera föräldrar**

Det är centralt att arbeta med killar, men också med deras föräldrar. Det finns en otrolig kraft i att involvera föräldrar i alla de metoder som barnen får ta del av.

- **Problematisera manlighet**

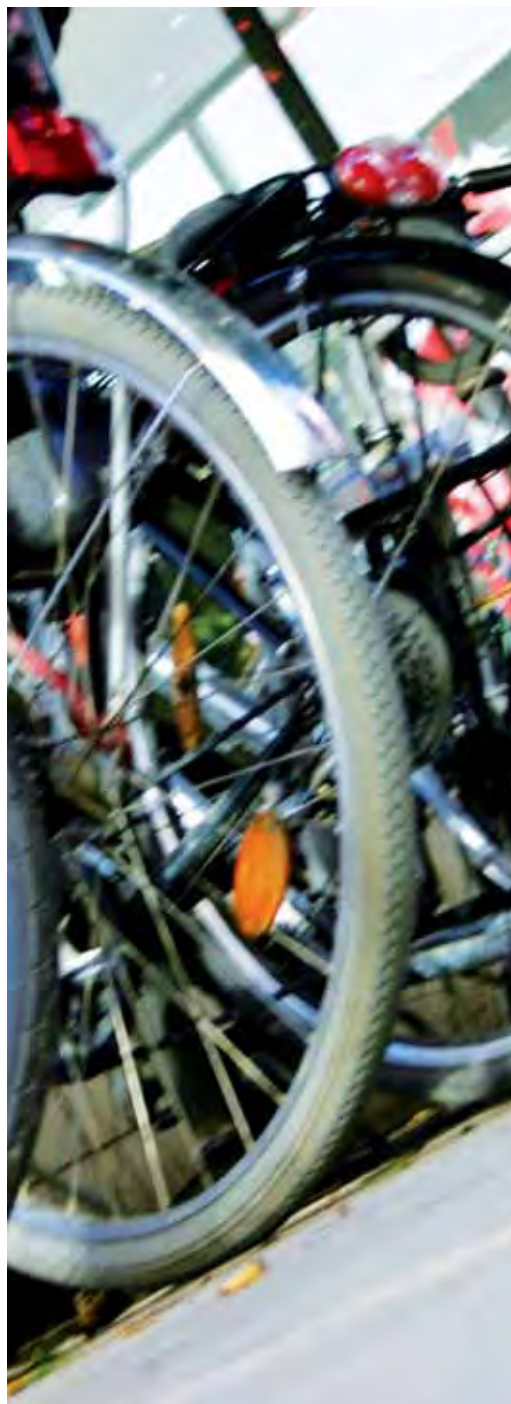
Att problematisera manlighet och fundera på alternativ är en framgångsfaktor. Det är viktigt att granska populära eller överordnade former av manlighet och sätta det i relation till vem den enskilda individen vill vara. Våldet hänger ihop med vissa former av manlighet. Våld är inte bara ett verktyg utan också något män kan bli fångade eller indragna i, som förövare, offer eller vittne, många gånger direkt kopplat till bilden av hur en man förväntas vara.

- **Öva färdigheter och alternativ**

Det är dags att komma till förändringsstadiet. Att inte bara tala om att det finns normer för killar och tjejer, utan också lägga tid på förändring. Konkret övning av färdigheter som möjliggör en utmaning av uppdelningen mellan kvinnor och män, den så kallade genusordningen. Färdighetsträningen ska vara rolig, främjande och något som stärker. Arbetet med exempelvis "best practice" är ett sätt som visar på möjligheter och lösningar. I vissa sammanhang gäller det att visa på problemen, men det gäller att också lyfta fram möjligheterna för att visa på att förändring är möjlig. Båda samtalen behövs.

- **Internationellt samarbete**

Det finns en rad exempel på internationellt arbete som vi har mycket att lära av, till exempel *Men Engage*.¹¹ Det visar att det även internationellt genomförs liknande projekt som i Sverige, ofta är det småskaliga projekt som sällan är utvärderade.

KAPITEL 4

Våldsprevention i Sverige idag

Här följer en genomgång av de organisationer som har svarat på vår enkät. Presentationen är tematiskt upplagd och utgår från en e-postenkät, genomgång av skrivet material samt organisationernas webbplatser.

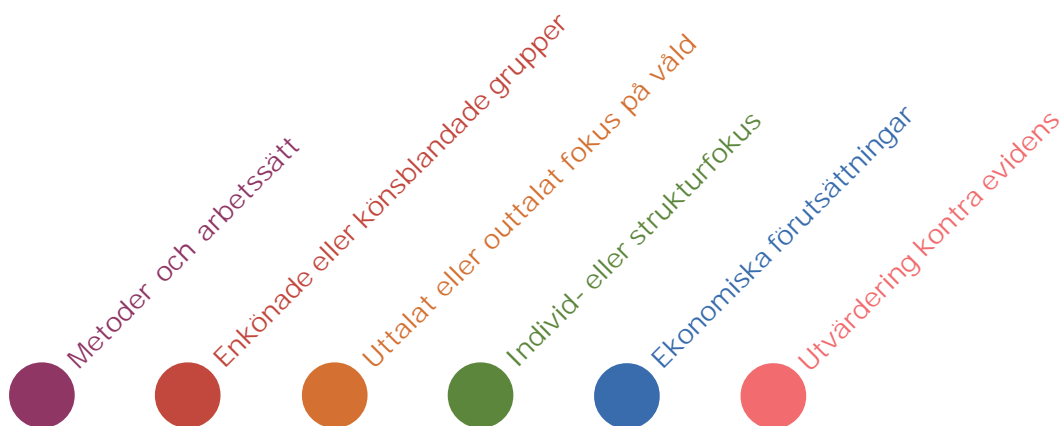
Verksamheternas arbetssätt presenteras utifrån sex teman:

- metoder och arbetssätt
- enkönade eller könsblandade grupper
- uttalat eller outtalat fokus på våld
- individ- eller strukturfokus
- ekonomiska förutsättningar
- utvärdering kontra evidens.

En sammanfattande översikt finns i tabell 4.1 i slutet av detta kapitel.

Majoriteten av de utvalda projekten bedriver universellt (brett) våldspreventivt arbete. Flera organisationer bedriver både universella och selektiva (riktade) preventionsinsatser, *Sharafhjältars* stödsatser för unga som vill komma ur en hedersrelaterad livssituation är ett exempel på en

selektiv insats. Även deras uppsökande verksamhet, som har fokus på att få kontakt med killar och unga män vars uppgift är att kontrollera sina systar i hederns namn, är av selektiv karaktär. *Sharafhjältar* genomför också universella satsningar som att föreläsa i skolor eller på myndigheter om hedersrelaterade livsvillkor. Andra exempel på universella insatser är *Amphis* skolföreläsningar och *Friends* arbete för att trygga skolmiljön. Projekt *Utväg* Skaraborg bedriver universella skolprojekt som fokuserar på mäns våld mot kvinnor och barn. Via skolprojektet fångar de upp både killar och tjejer som behöver bearbeta våldserfarenheter och få behandling för sitt våldsamma beteende, vilket är prevention på indikativ nivå. *Centrum för våldsprevention* är ett nationellt kompetenscentrum som arbetar med forskning, utbildning och information inom området våld och våldsprevention. De har i sin forskning fokus på selektiva och indikativa preventionsinsatser. Verksamheternas preventiva fokus ser således lite olika ut.

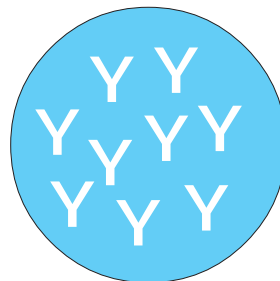
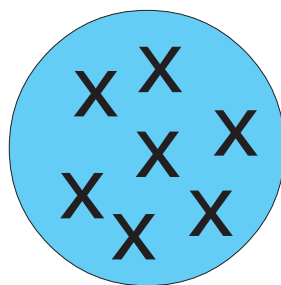
Metoder och arbetssätt

Enstaka insatser kan vara att komma ut till en skola. *Sharaf hjältar* kan exempelvis ”kicka igång” ett skolarbete som handlar om etnicitet och religion. De som föreläser är killar som tagit avstånd från att styra sina systrar. Den metod som *Sharaf hjältar* använder kallar vi för förebildsmodellen. Metoden bygger på att via möten med personer som tagit avstånd från eller lämnat ett liv som har begränsat eller skadat andra, visa att det går att bryta med ett destruktivt, antisocialt eller kriminellt beteende: ”kan jag, kan ni”. Även *Lugna gatan* och *Unga kriminellas revansch i samhället (Kris)* använder denna metod. *Lugna gatan* arbetar med att skapa förutsättningar som unga människor behöver för att kunna utveckla en positiv identitet och en roll inom ramen för samhällets normer. *Unga kris* arbetar preventivt med motivation och eftervård för att minska risken för återfall för de unga som varit på en *SiS-institution (Statens institutionsstyrelse)*.

Andra verksamheter, som *Utväg*, använder i sitt arbete inom skolans värld en växling mellan faktakunskap, dialog och självreflektion för att sätta deltagarna i tankemässig rörelse. Omfattningen brukar vara ett enstaka tillfälle på två timmar upp till en halvdag. Föreläsningen handlar om mäns våld och syftet är att bidra till att våld inte utövas. *Amphi* kan anlitas av professionella inom olika yrkesområden som vill veta mer om mäns våld, metoden som används är att visa film, till exempel *Ingen ser oss*. Uppgiften är att hålla i strukturerade och reflexiva samtal.

Även teater kan användas som en metod för att skapa ingångar till att motverka våld och bredda genusrepertoaren. Projektet Reko vid *Studieförbundet vuxenskolan*, syftar till att motverka och förebygga intolerans hos unga i åldern 17–24 år i dagens Sverige. Projektet är i sin linda och kommer att använda communityteater för att uppmuntra andra beteenden än våldsamma och aggressiva. Genom att se på korta teaterscener som publiken har möjlighet att ändra, förväntas deltagarna bli inspirerade att vilja reflektera över och ändra sitt eget beteende. Metoden är inspirerad av Marshall Rosenbergs (2003) *Nonviolent communication*.¹²

Skruvprojektet, är ett skolinformationsprojekt som genomfördes av Hallands kvinnojourers länsförbund. Projektets mål var att synliggöra och erbjuda stöd till barn och unga som utsätts för eller är vittne till våld eller hedersrelaterat förtryck. *Skruv* anlitas för att motverka våld i skolan.

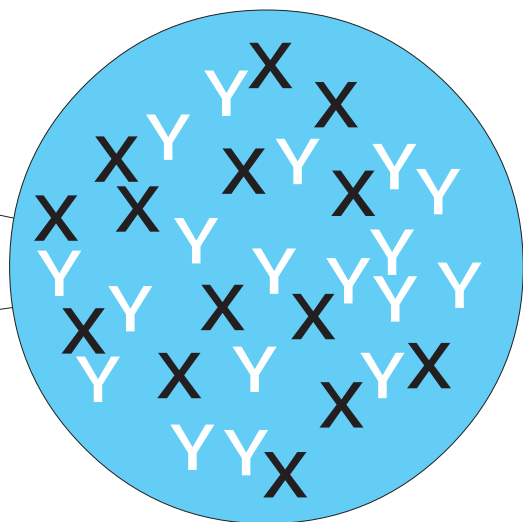
De blir oftast tillfrågade när en skola har fått ett uttalat problem med våld. *Skrivs* arbete i skolan är mer processinriktat. Arbetet består av en inventering av elevernas tolkningar och upplevelser av våld i skolan, hemmet och samhället genom tre skilda föreläsningar. Elevernas berättelser sammanställs och presenteras för skolpersonal. Utifrån detta material arbetar skolan fram en handlingsplan för att fortsätta arbetet med att förebygga våld på den aktuella skolan.

Allan använder också process som metod för att skapa förändring. Arbetet bygger på tio gruppträffar med sex 14-åriga killar. Samtalen handlar om teman som på olika sätt berör barns rättigheter och barnkonventionen. Deras verksamhet har inte ett uttalat våldspreventivt syfte men i intervjuerna anger *Allan* att våld ständigt är närvarande i samtalen. *Allan* och även *RFSU:s* killgrupp, med sju till nio träffar, använder återkommande samtal i grupp. Metoden förväntas väcka en vilja att reflektera över frågor kring genus, makt, identitet och sexualitet. De vill även inspirera killar att testa att vara manliga på andra sätt än det som

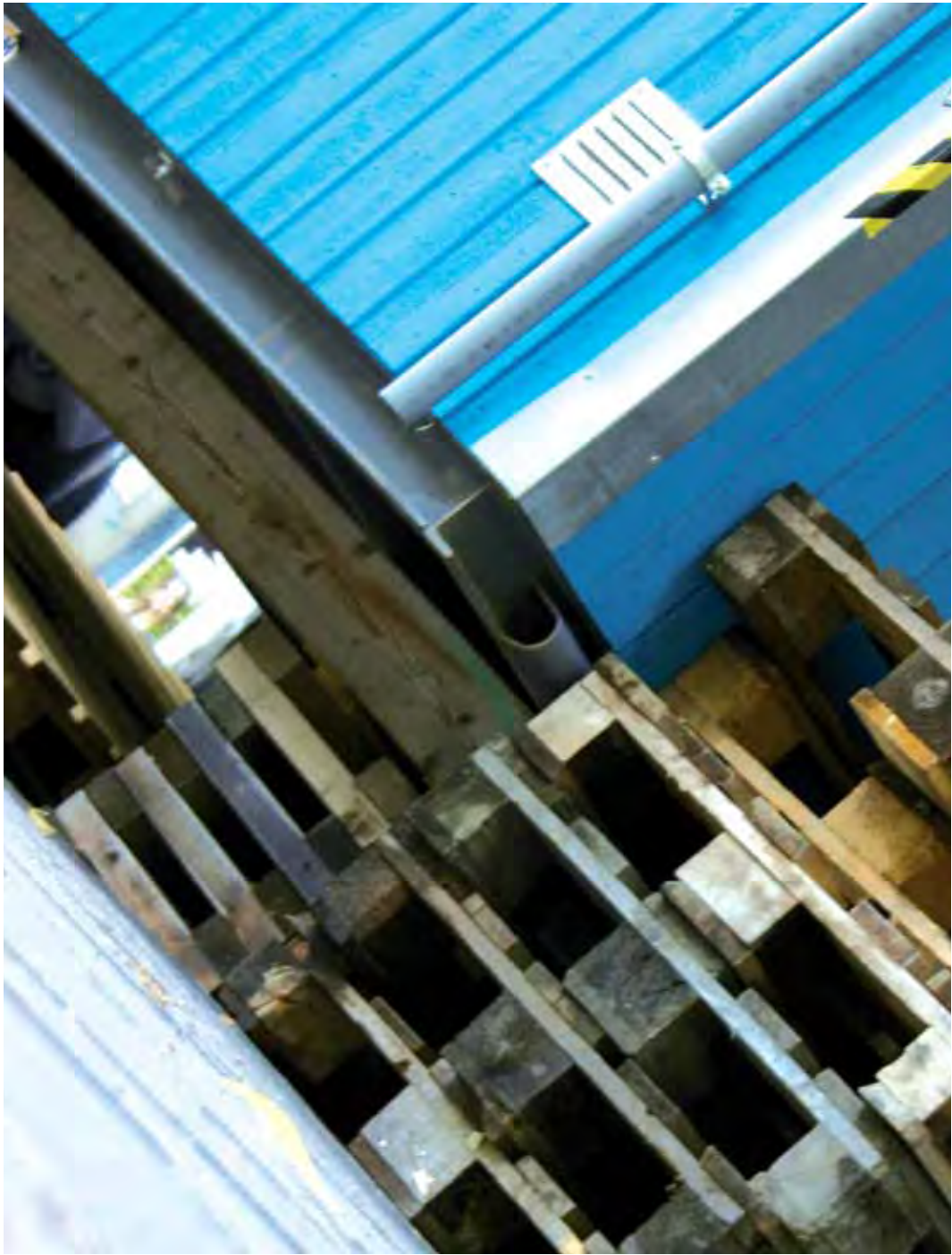
kan ses som stereotyp och dominerande bland unga män. De vill ge killar möjlighet att förhålla sig friare till de ramar som begränsar, att beteende, klädstil och verbala uttryck tolkas som antingen eller – tjejtigt, kvinnligt, böigt, fjolligt eller killigt, manligt och coolt.

Enkönade eller könsblandade grupper

Vi noterar en rörelse från enkönade- till könsblandade insatser. Denna förändring kommer tydligast till uttryck inom *RFSU Ungdom*, *RFSU* och *Allans* arbete. En förklaring som används är att könsuppdelade grupper motverkar det som de vill utmana – uppdelningen i kvinnligt och manligt. De vill bredda ramarna för hur barn och unga ska kunna vara och då upplever de könsuppdelning som begränsande. Att denna förändring i grupp-sammansättning görs kan hänga samman med att de inte har ett tydligt våldspreventivt fokus. Även *Amphi* har ungdomsgrupper i könsblandade konstellationer när de pratar om genus med fokus på manlighet. De menar att det kan vara bra även för tjejer att få ta del av hur manlighet görs och förstå mer av jämnåriga killars förhållande av en könsidentitet som både ger fördelar och är begränsande. *Friends* arbetar också i könsblandade grupper, men anledningen där är att arbetet för det mesta äger rum inom den ordinarie undervisningen i skolan.

Uttalat eller outtalat fokus på våld

Majoriteten av organisationerna arbetar uttalat mot våld som exempelvis *Amphi*, *Sharaf hjältar*, *Lugna gatan*, *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks)*, *Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund (SKR)*, *Utväg*, *Unga kris*, *Män för jämställdhet*, *Fotbollsalliansen* och *Alternativ til vold (ATV)* i Norge för att rada upp några.

Roks är den största medlemsorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige. De ger stöd och skydd åt våldsutsatta kvinnor, tjejer och barn. *SKR* är ett förbund för kvinnojourer, tjejjourer, anhörigföreningar, ungdomsjourer, självhjälpsgrupper och andra organisationer som vill motverka mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. *ATV* är ett behandlings- och kompetenscentrum med fokus på att synliggöra olika former av våld, exempelvis våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och huliganvåld. De vill skapa andra handlingsalternativ till våld.

Andra organisationer som exempelvis *Allan*, *RFSU* och *RFSL Ungdom* arbetar med barns och ungas rättigheter att vara sig själva där kön och sexuella uttryck är i fokus. Dessa diskussioner kan på sikt ha våldspreventiva effekter. *Friends* är en organisation som arbetar för en tryggare skolmiljö. De sätter fokus på trakasserier och kränkande behandling, men pratar inte uttalat om våld även om de anser att deras insatser är våldspreventiva. Men oavsett uttalat eller inte så menar alla organisationer att deras arbetssätt kan minska våld på sikt.

Individ- eller strukturfokus

Män för jämställdhet utmanar till exempel mäns våld på nationell nivå genom att bedriva opinion via kampanjer och föreläsningar. De fokuserar på och belyser att maktbalansen mellan könen hänger samman med en ojämsställd samhällsstruktur, där kvinnor generellt värderas lägre än män. *Män för jämställdhet* menar att det är viktigt att bedriva ett våldspreventivt arbete på flera nivåer samtidigt, både genom opinionsbildning och direkt i mötet med killar, som de gör i projektet *Killfrågor.se*. *Män för jämställdhet* ser arbetet med våldsprevention som en politisk fråga.

Utväg är en verksamhet som bygger på ett regionalt myndighetssamarbete. De arbetar med att erbjuda våldsutsatta kvinnor och barn samlade myndighetsinsatser samt behandling till våldsutövande män. Samarbetet mellan samtliga kommuner i Skaraborgs län bidrar självklart till att frågan om mäns våld blir en politisk fråga på regional nivå. *Utvägs* våldspreventiva arbete i skolorna är en viktig del av helheten i deras verksamhet. Arbetet i skolorna kopplar samman ojämsställda samhällsstrukturer med hur genus formas, men också med hur vi förhåller oss till varandra och vilka val som blir möjliga i den kontexten.

Reko vid *Studieförbundet vuxenskolan* fokuserar i första hand på att skapa insatser som fungerar på individnivå. De vill att killar i grupp ska få fundera över vad de behöver utmana eller träna på för att kunna bredda sin genusrepertoar och på så sätt minska våldsamma beteenden. Metoden innebär att deltagarna får testa att presentera sig på olika sätt via rollspel, så kallad communityteater. Många ringar små förväntas skapa en rörelse som förebygger våld. Genom att respektive kille får kunskap om och förståelse kring hur han skapar sin manlighet förväntas han bli inspirerad att välja icke-våld som sin norm.

Ekonomiska förutsättningar

Ett fåtal av organisationerna har mer stabila ekonomiska förutsättningar än andra. Exempelvis har Centrum för våldsprevention, Preventionscentrum Stockholm (Precens), Utväg, Kriminalvården, Pliktverket, Sveriges kommuner och landsting (SKL) en mer eller mindre stabil ekonomisk grund att arbeta utifrån, vilket är en utgångspunkt som skapar mer trygghet och bättre förutsättningar för att kunna arbeta långsiktigt. Precens är en enhet inom socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms kommun, med uppgift att sprida kunskap om metoder samt att stimulera till och stödja förebyggande arbete. Pliktverket är en civil myndighet med uppdrag att bemanna det svenska totalförsvaret.

De flesta ideella organisationer bedriver det preventiva arbetet i projektform. Ansökningsförfarandet och beviljandet av ekonomiska medel kan ske en gång per år, ibland med ännu kortare tidsintervall. Det betyder en ständig osäkerhet över om verksamheten kommer att kunna leva vidare och bidrar till att långsiktiga planer är svåra att genomföra eftersom organisationerna inte vet om de ekonomiska förutsättningarna kommer att finnas. Detta påverkar både hur de våldspreventiva insatserna går att utforma och vilken kvalitet som blir möjlig att uppnå.

Utvärdering kontra evidens

Det sista temat vi vill belysa är hur det våldspreventiva arbetet följs upp. Få organisationer har utvärderat sina preventiva arbeten utifrån evidensbaserade¹³ kriterier, det vill säga att pröva metoden vetenskapligt för att kunna säga något om metodens effekt. Detta kan till exempel göras med för- och eftertester, kontrollgrupper och uppföljning efter 6 månader, 1 år och 3 år. Förutsättningar för en liknande uppföljning har enbart *Centrum för våldsprevention* och *Precens*, men de arbetar inte med universell prevention i första hand utan fokuserar på selektiv och indikativ våldsprevention.

De organisationer som har genomfört någon form av utvärdering har ofta gjort det i direkt avslutning till avslut, några har då använt för- och eftertester. Få har följt upp efter ett halvår. Forskning (se Berg 2007b) visar att omedelbart efter insats kan en viss mätbar effekt finnas. Detta bekräftas även i vår inventering. *Skruv* resulterade i att det blev lugnare i skolan men efter nio månader var våldet tillbaka. Om insatsen inte lever vidare kommer det uppnådda lugnet att återgå till de omständigheter som var innan insatsen. Liknande iakttagelser kom även till uttryck i *Allans* och *RFSU:s* gruppverksamheter.

Tabell 4.1 En översikt över samtliga organisationer nämnda i rapporten satta i relation till en rad centrala teman i det våldspreventiva fältet

	Preventionstyp	Metoder och arbets sätt	Enkönat eller könsblandat	Utövat fokus på våld	Individ eller struktur	Ekonomiska förutsättningar & organisering	Utvärdering & kritiska evidens
Åttan	Universell	Process, samtal	Medvetet könsblandat eller enkönat	Nej	Struktur och individ	Idéell organisation	Enklare uppföljning och processutvärdering
Alternativ till våld	Indikativ	Process, samtal	Enkönat	Ja	Individ	Offentlig verksamhet	
Amphi	Universell	Enstaka eller process, föreläsning och film	Medvetet könsblandat	Ja	Struktur och individ	Privat företag	Enklare uppföljning och processutvärdering
Centrum för våldsprevention	Selektiv och indikativ	Evidensbaserad behandling		Ja	Individ	Offentlig verksamhet	Evidensbaserat arbetssätt
Fotbollsligan	Universell	Enstaka	Både och	Ja	Struktur och individ	Idéell organisation	Evidensbaserat förskoleprogram
Frände	Universell	Enstaka eller process, föreläsning	Könsblandat	Nej	Struktur och individ	Softeise	
Kriminalvården	Indikativ					Offentlig verksamhet	
Lugna gatan	Universell	Förebyggande		Ja		Projekt	
Män för jämställdhet	Universell och selektiv	Enstaka eller process	Enkönat man	Ja		Idéell organisation	
Processa	Selektiv och indikativ	Process, samtal		Ja	Individ	Offentlig verksamhet	Evidensbaserat arbetssätt
REKO	Universell	Enstaka eller process med teater och NVC	Könsblandat	Ja	Individ	Projekt	
RFSL	Universell	Process	Medvetet könsblandat eller enkönat	Nej	Struktur och individ	Idéell organisation	
RFSU	Universell	Process, samtal	Medvetet könsblandat eller enkönat	Nej	Struktur och individ	Idéell organisation	
Rocks	Universell och indikativ	Process	Enkönat kvinnor	Ja	Struktur och individ	Idéell organisation	
Sheriff Hjältar	Universell och selektiv	Enstaka eller process, förebyggande, föreläsning	Medvetet enkönat, eller könsblandat	Ja	Struktur och individ	Idéell organisation	
SIS	Indikativ	Evidensbaserade	Enkönat eller könsblandat	Ja	Individ	Offentlig verksamhet	Evidensbaserat arbetssätt
SKL	Universell				Struktur	Offentlig verksamhet	
SKR	Universell och indikativ	Process	Enkönat kvinnor	Ja	Struktur och individ	Idéell organisation	
SKR&V-projektet	Universell och selektiv	Process	Könsblandat	Ja		Projekt	
Unga KRIS	Selektiv	Förebyggande		Ja		Idéell organisation	Processutvärderat
Urvåg	Universell och indikativ	Enstaka eller process, föreläsning eller behandling	Könsblandat	Ja	Struktur och individ	Projekt	

KAPITEL 5

Slutsatser och förslag till utveckling

Arbetet med att skapa en bild av vad som görs i Sverige har varit både spännande och mycket inspirerande. Kunskapsfältet är relativt ungt och därför är det glädjande att så många aktörer redan bedriver arbete nationellt, regionalt och lokalt, riktat till skilda målgrupper och med många intressanta metoder.

De allra flesta verksamheter som vi kartlagt nationellt känner dock inte till varandras existens, vilket gör det svårt att vidareutveckla och samarbeta i frågorna. Av de aktörer som arbetat mycket med våldsprevention riktat till killar med ett genus- eller normkritiskt perspektiv och därför intervjuats i rapporten visar det sig att nästan alla känner till varandra.

Organisationerna som presenterats i rapporten arbetar på olika sätt och i olika typer av verksamheter. De riktar sig till olika målgrupper på olika nivåer i samhället och de vanligaste insatserna är gruppsamtal och utbildningsinsatser. Den större delen av det våldspreventiva arbetet bedrivs av frivilligorganisationer i samarbete med till exempel skolor. Även inom myndigheter bedrivs olika former av våldspreventiva insatser.

Det som dock blir tydligt är att det på nationell nivå saknas en politisk styrning av ett strukturerat våldspreventivt arbete med genus- eller normkritiskt perspektiv. Ingen myndighet har idag uppdrag att bedriva våldsprevention. Bland flera av de inventerade verksamheterna kom önskemål om politisk styrning samt en grundläggande strukturell samordning till uttryck.

Här följer slutsatser utifrån de resultat vi sett under inventeringen.

• **Typ av våldspreventionsarbete**

Det finns betydligt fler selektiva och indikativa våldspreventionsprogram som är utforskade jämfört med universella (Berg 2007b, Ferrer-Wreder 2005). Det är framför allt den ideella sektorn som bedriver universell våldsprevention.

• **Mansvåld som (o)uttalad utgångspunkt**

Några av aktörerna, till exempel *Sharaf hjältar*, *Män för jämställdhet* och *Utväg*, uttalar att mäns våld är ett samhällsproblem som det våldspreventiva arbetet har som målsättning att belysa, motverka och förändra. Andra, exempelvis *Friends*, arbetar utifrån ett mer normkritiskt perspektiv utan att explicit tala om våld, men de menar att deras arbete är våldspreventivt till sin karaktär.

• **Perspektiv på genus och normkritik**

Det finns en rörelse i perspektiv från genus till normkritik inom fältet, precis som det gör inom jämställdhetsområdet i stort idag. Alltifrån en förändrad och numera sammanhållen diskrimineringslagstiftning till en normkritisk aktivism i feministiska rörelser. Vilken betydelse det har för våldspreventionsarbetet är ännu oklart.

• **Enkönade eller könsblandade grupper**

Bryter vi eller återskapar vi kön om vi arbetar könsuppdelat? Återskapar vi eller bryter vi makto-balansen mellan könen om vi arbetar könsblandat? Det är en återkommande och central fråga bland de verksamheter som vi kommit i kontakt med

under inventeringen. Frågan är aktuell både inom poststrukturell feministisk forskning och inom mansforskning (jfr Baagøe Nielsen & Nordberg 2005). Därtill har normkritisk pedagogik fått ett större inflytande över hur arbetet med barn och unga i Sverige ska utformas (jfr Bondestam 2006, Kumashiro 2002).

- **Enstaka interventioner eller processarbete**

Det våldspreventiva arbetet bedrivs också i form av enstaka insatser, till exempel utbildningstillfällena eller mer i process som samtalsgrupper.

- **Individ-, grupp- eller strukturnivå**

Det främsta arbetet sker på individ- och grupp-nivå. Det finns en viss grad av organisationsförändrande arbete genom initiativ till myndighets-samverkan och samarbete med berörda frivillig-organisationer, till exempel arbetet med att erbjuda våldsutsatta kvinnor och barn samlade insatser och våldsutövande män behandling. Projektet *Utväg* är ett exempel på det. Även *Män för jämställdhet* bedriver våldspreventiv opinionsbildande verksamhet på strukturell nivå. Den nationella opinionsbildande kampanjen *Säkerhetsnålen* har till exempel haft fokus på att engagera vuxna män i kampen mot mäns våld, vilket är ett exempel på mer övergripande universell vålds-prevention.

- **Problemorierat eller lösningsfokuserat arbetssätt**

Det går att notera en intressant utveckling där det pågår en glidning från att sätta fokus på killar och män som våldsutövare till att sätta fokus på vad vi vill uppnå och från den utgångspunkten arbeta främjande.

- **Organisationsform och ekonomiska förutsättningar**

Mycket av arbetet bedrivs tyvärr fortfarande småskaligt och i projektform med ett stort beroende av tillfälliga bidragsgivare för att verksamheten ska kunna fortsätta. Detta påverkar kvaliteten, utvecklingen och vilka satsningar som blir möjliga. Dock är det viktigt att se den ideella sektorns viktiga roll i frågans framväxt och kanske framför allt deras berättigade roll i att fortsätta att vara en viktig innovatör på fältet. Professionalisering och integrering i samhälleliga strukturer är centralt för att uppnå ett våldsfritt samhälle samtidigt som frivilligorganisationernas centrala roll som fria aktörer är oerhört viktig att värna om. Därför blir det viktigt att myndigheterna tar sitt ansvar samtidigt som ett strukturerat samarbete med den ideella sektorn är viktigt för att uppnå en konstruktiv utveckling.

- **Utvärdering, kvalitet och evidens**

Alla organisationer som finns med i inventeringen betonar betydelsen av utvärdering och kvalitet i arbetet. Alla arbetar med frågan på ett eller annat sätt, dock med en viss frustration eftersom det är tidskrävande. Dessutom är det svårt att genomföra utvärderingar så systematiskt som det krävs för att kunna säga något om ett projekts effekt. Här finns behov av både ekonomiskt stöd och mer forskning.

Hur kan vi nå målet icke-våld och en jämställd vardag?

Ambitionen med följande resonemang är att väcka viljan till eftertanke och reflektion – hur kan vi arbeta på ”bästa sätt” för att nå målen; en jämställd och icke våldsam vardag för unga?

Behöver vi tala explicit om våld?

Att arbeta med våldsprevention utifrån ett genusperspektiv är idag vare sig särskilt utmanande eller förvånande. I Sverige har vi redan politisk konsensus kring nationella jämställdhetsmål. Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken¹⁴ i Sverige är att *”kvinnor och män skall ha samma makt att forma samhället och sina egna liv”*. Därtill finns ett delmål *”Mäns våld mot kvinnor skall upphöra”*, vilket förvisso föranleder en del åhörare att studsa till lite när det nämns under föreläsningar. Det är alltid någon som tar till orda och undrar om det inte också vore bra om allt våld upphörde. Därför är delmålet undertext viktig eftersom ordalydelsen där är: *”Kvinnor och män, flickor och pojkar, skall ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.”* Med andra ord, är genusförändrande våldspreventivt arbete något som all politiskt styrd verksamhet i landet borde sätta fokus på.

Är det möjligt att göra detta utan att nämna att mäns våld ska upphöra? Är det meningsfullt att endast mäns våld mot kvinnor ska upphöra? För det talar vi om idag som ett globalt samhällsproblem. Vi vet att mäns våld mot andra män och barn också är ett stort samhällsproblem med gigantiska samhällskostnader och personligt lidande som följd. Det är viktigt att förstå hur mäns våld mot män och barn återskapas och befäster maktbalansen mellan könen.

Behöver vi sätta fokus på genusordningen?

Samtalsgrupperna för killarna fungerade som en frizon, men som vi påpekat tidigare ger samtalen inte tillräckligt goda verktyg för att kunna utmana och utveckla manlighet utanför samtalsrummet. Gruppsamtalen kan ses som ett andningshål som gör att killarna orkar med att förhålla sig till traditionella och stereotypa bilder av hur en kille ska vara i skolan eller i andra delar av samhället. Detta påminner om erfarenheterna från 1970-talets medvetandehöjande grupper för framför allt kvinnor. De beskrev basgruppsamtalen som frigörande rum som gav energi och ork att leva i en verklighet där de inte alltid lyckades verkställa de nya insikterna om genussystemet.

Frustrationen bland ledare över att inte hitta verktyg som hjälper killarna i deras vardag har bidragit till att några av verksamheterna börjat utveckla nya metoder som mer sätter fokus på varje deltagare i gruppen – *”vad behöver du för att vara som du vill?”*. Fokus blir att träna på att presentera sig själv som de vill vara även utanför gruppen. Det finns en spänning mellan individens behov och den maktordning som baseras på genus och i arbetet med killar blir det viktigt att hantera denna komplexa relation.

Behövs könsblandade grupper?

I ljuset av det våld som sker mellan könen, men även inom könen, behöver vi som arbetar med våldsprevention fundera ett varv till innan det könsuppdelade arbetssättet eventuellt överges. Könsblandade grupper kan försvåra för tjejer att sätta ord på utmaningar i sin våldsamma vardag. Exempelvis är det inte lätt att börja berätta om våldtäktserfarenheter. Vi vet att den övervägande delen av det sexualiserade våldet utövas av jämnåriga killar. Hur ska tjejerna kunna lyfta sin utsatthet för våld då? Dessutom finns ju risken att de

som utövat våldet sitter i rummet. Även våld inom könen, exempelvis det normaliserade vardagsvåldet mellan killar, kan bli svårare att arbeta med i en könsblandad grupp. Istället för att hacka på varandra riskerar killarnas fokus att riktas mot tjejerna. Homosocialitetens kraft kan stärka lojalitetsbanden mellan killar (Berg 2007a). När killar enbart umgås med andra killar synliggörs det normaliserade våldet lättare. Enkönade sammanhang ökar möjligheten att arbeta med det normaliserade våldet, som vi menar är det våld som möjliggör det grövre. Med andra ord utgör våld killar emellan den första ”skolan” i att hantera våld.

Detta behöver vi som arbetar våldspreventivt hantera. Det vi undrar är om inte vi som ska arbeta med killar och våld ska fortsätta vara verk samma i enkönade rum för att komma åt det normaliserade våldet mellan killar. Men vad händer då med de unga som inte definierar sig som det kön som andra tillskriver dem. Var ska transkillen, transtjejen eller hen få utrymme att berätta om sina våldserfarenheter? En transtjej kommer förmodligen inte att våga tala om våld i en kill-grupp för rimligtvis utsätter de henne redan för att hon inte passerar fullt ut som ”riktig heterokille”. Denna diskussion behöver fortsätta.

Behövs samverkan på flera nivåer samtidigt?

Att arbeta våldspreventivt väcker frågan om vilken betydelse samarbete med andra organisationer har för att möjliggöra arbetet, men också för att nå resultat. Samtliga verksamheter uppger att de samarbetar med andra aktörer, men bara tre verksamheter betonar att samarbete med andra aktörer fyller en central funktion, nämligen *Ut väg*¹⁵, *Män för jämställdhet*¹⁶ och *Länstyrelsen Östergötland*.

Målet med samverkan är att uppnå strukturerade arbetsrutiner som gör att funktion och inte person blir avgörande. En mer systematiserad arbetsordning gör att verksamheter inte blir lika beroende av särskilt engagerade personer, så kallade eldsjälarna. Det som försvårar samverkan för ideella organisationer är ofta bristen på resurser. Trots det har samverkan ökat genom åren. Ju mer arbetet med mäns våld mot kvinnor och barn institutionaliseras, desto mer verkar samverkan växa fram. Samtidigt är det hög tid att utveckla ett strukturerat stöd på politisk nivå med en nationell styrning. En sådan styrning möjliggör en utveckling där både berörda myndigheter och frivilligorganisationer uppmuntras att samverka, utbyta erfarenheter och tillsammans våga utmana den maktobalans som är grundad i den intima kopplingen mellan män, makt och våld.

Förslag till utveckling

Tillämpbar forskning efterfrågas

De utvalda organisationerna lyfter fram att de stödjer sitt arbete på forskning om genus, pedagogik och våld samt till viss del även preventionsforskning. De forskningsfält som nämns är i första hand sociologi och genusvetenskap. Det är dock ovanligt att organisationernas preventiva arbete har blivit föremål för forskning eller ens utvärderade.

En förklaring kan vara att fältet våldsprevention, både kliniskt och forskningsmässigt, är relativt ungt i Sverige. Internationellt har forskning kring prevention ur ett psykologiskt perspektiv bedrivits i 20 år, mest inom den anglosaxiska världen (Berg 2007b), men i Sverige har arbetet precis påbörjats. Därför vet vi inte så mycket om vilka metoder som anses fungera för att minska ungas våldsanvändning.

Det behövs mer grundforskning kring hur unga förstår våld samt hur de förhåller sig till det ständigt närvarande våldet, i alla dess former. Men det behövs också mer metodologiskt fokuserad forskning som undersöker hur metoderna – till exempel samtalsgrupper, enstaka föreläsningar med interaktiva metoder och teater med eftersnack – fungerar för att minska våld.

Strategier för spridning och genomförande

En av de svåraste utmaningarna tycks vara hur man förmedlar kunskap om fungerande våldspreventionsarbete? *Allan* befinner sig i en stor moderorganisation som finns över hela Sverige. För deras del är spridningen av samtalsgrupperna nationellt lite lättare. En projektledare kan placeras på varje kontor, denne kan rekrytera gruppledare som i sin tur får kontakt med skolor. På så sätt sprids *Allan* över Sverige, samma form har även *Friends*. Det vanliga är dock att det finns en mängd intressanta preventionsprogram som skickas till skolor och andra verksamheter, men de kommer aldrig längre än till personalrummet. Det behövs mer forskning kring hur kopplingen mellan relevant kunskap och genomförande i berörda verksamheter kan underlättas.

Resurser och stöd för utvärdering och evidensbaserade arbetssätt

De manualer och material som används behöver prövas enligt evidenskriterier¹⁷ där arbetssätten testas vetenskapligt. De metoder som bevisligen ger effekt och fungerar får företräde. Om evidensprövning ska ge en tillförlitlig bild av effekt, behöver den bestå av tre ben: brukarnas upplevelser, praktikernas upplevelser samt mer kvantitativa mätningar för att se om arbetet gör någon

skillnad. Dessa tre ben tillsammans analyseras för att säga något om effekten av en metod (Oscarsson 2006, jfr Berg 2007b).

Förklaringen till att så få har genomfört en systematisk dokumentation har med ekonomiska begränsningar att göra. Tid är pengar och valet anses då bli lätt, att utveckla arbetet så att unga människor får möjligheter att göra på andra sätt, går före en noggrann utvärdering.

Bidragsgivare kan underlätta kvalitetsutveckling av våldsprevention

Projektmedelsgivare kan vara restriktiva med att ge ekonomiskt stöd till utvärdering. Fältet karaktäriseras därför, enligt vår bedömning, av ”damn if you do and damn if you dont!”.

Finansiärer av projekt tenderar också att premiера nyskapande, innan det ens står klart om det gamla fungerar eller inte. Många organisationer försöker ändå kvalitetssäkra arbetet på något sätt. Det vanliga är då att använda någon form av för- och eftertester. Det som dock ofta saknas är en uppföljning efter exempelvis ett halvår. Andra organisationer menar att när ungdomarna finns kvar i organisationen och fortsättningsvis stödjer organisationens mål har man uppnått ett tydligt resultat.

I ljuset av evidensdiskussionen blir det viktigt att tänka vidare kring hur organisationerna kan utveckla enklare mätmetoder. Om det fanns enklare instrument som kunde fungera som för- och eftertester samt användas vid en uppföljning efter sex månader, så skulle detta underlätta arbetet oerhört. Därför behövs mer kunskap om vad som krävs för att mäta effekter av ett förändringsarbete hos organisationerna.

Dags att föra samtal med killar om våld som uttalat syfte

Erfarenheterna så här långt säger med all tydlighet att vi behöver prata med killar om det normaliserade vardagsvåldet – dunken i ryggen, slaget på axeln eller huvudet, skojbråket eller knuffen in i skåpet. Detta våld måste reflekteras och samtalas kring så att alternativ till våld blir möjliga - vad som krävs för att nå frihet från våld. Den intima kopplingen mellan vardagsvåld och manlighet är ett av de samtal som ständigt behöver pågå.

Interventioner på olika nivåer behövs

För att hindra att våld blir en ännu större del av ungas vardag måste problemet motverkas på flera nivåer samtidigt – både politiskt och med individanpassad social färdighetsträning – för att på längre sikt kunna minska de normaliserade uttrycken för våld. Det som också blir viktigt är att ett genusförändrande förhållningssätt bör genomföra det våldspreventiva arbetet för att uppnå förändring eftersom våld och manlighet, än så länge, är så tätt förknippade med varandra.

Låt våld som ämne ingå i livskunskapen i skolan

Inventeringen visar att samtal om våld bör pågå på alla nivåer samtidigt – men framför allt hela tiden. Insatserna mot våld spelar roll precis när de görs och i princip ett halvår framåt, sedan är våldet tillbaka. Det talar för att våld är ett tema som behöver ingå i skolornas kursplaner och därmed bli en integrerad del av den ordinarie undervisningen. Men att motverka våld måste också bli en självklar del i personalens förhållningssätt så att de har nolltolerans. Att de reagerar på alla former av våld, konkret genom att dra gränser och pedagogiskt genom att samtala om vad som händer och låta eleverna vara med och formulera sin

verklighet. Det blir särskilt tydligt för det normaliserade våldet, som är svårt att få syn på.

Vidga begreppet våld i nära relationer

I det fortsatta våldspreventiva arbetet blir det viktigt att vidga begreppet våld i nära relationer, så att även våld mellan unga män ingår. Poängen är att allt våld hänger samman. Våldet mellan killar och män spelar roll för hur tjejer och kvinnor, men även homosexuella och andra queera personer, blir utsatta för våld. Om vi fokuserar på det normaliserade våldet – dunk i ryggen, skojbråket, krokben och så vidare – kommer det att bli lättare att arbeta mot våld. Våld finns överallt! Det blir med andra ord viktigt att tänka i vilken form, situation och relation som våldet äger rum.

Myndighet med ansvar för våldsprevention

Det våldspreventiva arbetet skulle underlättas om någon nationell aktör, en myndighet, fick i uppdrag att bevaka kunskapsfältet och agera som nationell samordnare. Det betyder att dra upp nationella riktlinjer, driva på och följa med i ett långsiktigt utvecklingsarbete, sammanföra aktörerna på våldspreventionsfältet samt utveckla och sammanställa metoder. Vidare skulle myndigheten kunna möjliggöra nätverksträffar för att byta erfarenheter. Nätverket skulle även kunna bli en arena för en fördjupad kunskapsutveckling och ansvariga för både grundkurser och vidareutbildningar inom våldspreventionsfältet.

En ledstjärna – våldsprevention på vetenskaplig grund

I den WHO-rapport av Barker et al. (2007) som tidigare nämnts ges en rad exempel på vetenskapligt utvecklade genusförändrande program som är effektiva i våldsförebyggande syfte. Det finns en rad metoder som idag används för att förändra hur individer förstår och gestaltar genus i sin vardag. Det finns evidensbaserat våldspreventionsarbete, där arbetets effekter har dokumenterats genom jämförelser mellan så kallade program- och kontrollgrupper. Dock saknas fortfarande kombinationen av genusförändrande och evidensbaserad våldsprevention. Vi menar att ett viktigt steg för att utveckla våldspreventionsarbetet är att verka för ett genomslag av denna kombination. Med utgångspunkt i det viktiga våldspreventionsarbetet som synliggörs i inventeringen bör en central målsättning vara att verka för att genusförändrande våldsprevention på vetenskaplig grund utvecklas till en ledstjärna för framtida insatser.

BILAGOR

Beskrivning av urvalsprocessen vid kartläggningen

Efter att en första kartläggning genomförts valde vi att skicka e-post till ett 49 verksamheter. De flesta har tydligt formulerade uppdrag att arbeta våldspreventivt. Men det finns också med verksamheter som inte uttalat beskriver sitt arbete som våldspreventivt. De senare är ändå så pass intressanta ur vårt perspektiv att vi valde att inkludera dem i vårt utskick. Vi avgränsar oss till att i första hand kartlägga universellt våldspreventivt arbete. Trots det inbegriper inventeringen vissa verksamheter som *dels* arbetar med universell, selektiv och ibland även indikativ prevention, *dels* enbart arbetar på selektiv och indikativ nivå. Majoriteten av de tillfrågade organisationerna är ideella organisationer, men även myndigheter och kommunala verksamheter har kontaktats.

I vår urvalsprocess bröt vi ner uppdraget från Ungdomsstyrelsen i tre kriterier:

- förebygga våld framförallt på universell nivå
- fokus på killar och unga män
- strukturerat arbetsätt eller en metod vars mål är att förebygga våld.

Mer än hälften av organisationerna svarade. Ett fåtal svarade att de *inte* kunde svara på frågorna. Anledningen var att de inte anser sig arbeta med våldsprevention. Några har även blivit kontaktade direkt via telefon. Alla organisationer har fått

minst en påminnelse via e-post. Vi kan inte svara på varför inte fler valde att svara på frågorna. Erfarenheter av andra undersökningar visar att det är enkelt att skicka ut e-post men att de lätt försvinner i den ofta omfattande dagliga e-postskörd de flesta idag lever med. Dessutom har många en pressad arbetssituation där det inte alltid finns så mycket utrymme för annat än att klara av det nödvändigaste i den dagliga praktiken.

Metoden att söka kontakt och kunskap via e-post valde vi i relation till uppdragets begränsade tidsramar. Möjligheten att utöver påminnelse, följa upp icke besvarad e-post via telefon var begränsad. De som vi valde att kontakta via telefon var de organisationer som vi ansåg motsvarade de kriterier som finns i Ungdomsstyrelsens uppdragsbeskrivning.

Organisationerna som har svarat kan vara olika till sin bakgrund, sitt uppdrag och hur de bedriver sin verksamhet. Centrum för våldsprevention är till exempel en del av Karolinska institutet och därmed en verksamhet med fasta anslag som bedriver forskning om preventionsprogram – dock endast på selektiv och indikativ nivå. Det kan speglas mot verksamheten *Sharaf hjältar* som är ett projekt inom ramen för stiftelsen Fryshuset och därmed är beroende av att söka nya projektmedel varje år för att överleva. Det betyder att det preventiva arbete som presenteras i rapporten inte alltid blir lätt att jämföra. Förutsättningarna för arbetet kan se helt olika ut.

Bilaga 2

Kontaktade organisationer

1. Killjourer.se
2. Projekt Helsingborg om värdegrundsfrågor
3. Allan, Rädda barnens ungdomsförbund
4. Amphi produktion
5. Centrum för Våldsprevention
6. Fotbollsalliansen/Örebro universitet
7. Friends
8. Fritidsforum
9. Lugna gatan
10. Unga kris
11. Kön spelar roll
12. Projekt killnorm
13. Män för jämställdhet
14. RFSU
15. Roks
16. Sharaf hjältar
17. RFSL ungdom – no tears for queers
18. SKR
19. Precens, Preventionscentrum Stockholm
20. Sveriges kommuner och landsting
21. Exit
22. Iranska flyktingrådet
23. Länsstyrelsen i Östergötland
24. KFUM/K Göteborg
25. Kyrkans unga
26. Riksidrottsförbundet
27. ABF
28. Sensus
29. Brå centralt
30. Svenska kyrkans unga
31. Ungdom mot rasism
32. Riksförbundet för fältarbete – Rif
33. LSU
34. Ung och trygg i Göteborg
35. Utväg Älvsborg
36. Pliktverket
37. Alternativ till vold
38. Brottsoffermyndigheten
39. Polishögskolan
40. Våldspreventivt program VPP, Kriminalvården
41. Fsum – föreningen svenska ungdomsmottagningar
42. Mansjourernas riksförbund
43. Fryshuset – brobyggarna
44. Fryshuset – din bror
45. Brottsofferjourens riksförbund
46. Han & Hon – Iranska Flyktingrådet i Malmö
47. Projekt Mansjouren mot hedersrelaterat våld – Mansjouren Kronoberg
48. Mansmottagningen mot våld i Uppsala
49. Skruvprojektet Hallands län

E-postenkät till organisationer

Hej, Ungdomsstyrelsen arbetar nu under en treårsperiod med ett regeringsuppdrag att genomföra utbildningsinsatser kring förebyggande arbete när det gäller mäns våld mot unga kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Inom ramen för detta uppdrag har myndigheten uppdragit åt oss – Lena Berg, Peter Söderström och Magnus Sjögren – att ta fram ett material som belyser normkritiskt arbete kring unga män, maskulinitet och våld. Materialet är tänkt att innehålla tre delar:

- Inventering av befintliga projekt, metoder och material som arbetar normkritiskt kring pojkar, unga män och maskulinitet.
- Summerande avsnitt som tar fram diskussioner/tankar kring pedagogik, metoder och synsätt.
- Utmanande och utvecklande avsnitt som visar på fortsatta utvecklingsbehov och möjliga vägar för att iscensätta detta.

Vi vänder oss till Er för att Ni arbetar med pojkar och unga män, men också för att Ni, i någon form, arbetar med påverkansarbete kring frågor om pojkar/unga män och våld.

Vi har några frågor som vi skulle vilja ha svar på:

1. **Arbetar Ni på något sätt med att förebygga våld?**
Om ja – gå till nästa fråga.
Om nej berätta gärna varför.
2. **Hur skulle Ni beskriva ert våldsförebyggande arbete?**
3. **Använder Ni genuspedagogik och/eller normkritisk pedagogik i ert våldspreventiva arbete?**
Om ja, berätta hur.
4. **Vad verkar fungera?
Vad behöver utvecklas och förbättras?**
5. **Känner Ni till andra verksamheter/organisationer som arbetar med våldsprevention som kan vara viktiga att få med i denna inventering?**

Vi önskar era svar så fort som möjligt, men senast måndagen den **19 oktober 2009**.

Hoppas ni vill hjälpa oss!

Tusen tack! Om ni undrar över nåt så ring eller maila till:

Lena Berg

tfn: 0739-77 70 22

e-post: lena@lenaberg.com

Magnus Sjögren

tfn: 0702-96 646 64

e-post: lotsar@gmail.com

Med vänliga hälsningar

Lena Berg (www.lenaberg.com)

Magnus Sjögren (www.equalspace.org)

Peter Söderström (www.genderequalityvision.org)

REFERENSER

Ambjörnsson F. (2006). *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.

Andreasson, J. (2003). "Brudar, bärs & bögar – maskulinitet och sexualitet i en enkönad miljö". *Sexualitetens omvandlingar...* (Red.), T. Johansson & P. Lalander. Stockholm. Daidalos.

Baagøe Nielsen, S. & Nordberg, M. (2005). *Manlighet i fokus: en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola*. 1. uppl. Stockholm: Liber förlag.

Barker, G., Ricardo, C. & Nascimento, M. (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*. World Health Organization.

Berg, L. (1999). *Lagom är bäst. Unga kvinnors berättelser om heterosexuell samvaro & pornografi*. Stockholm: Bilda förlag.

Berg, L (2002). *Äkta Kärlek. Heterosexuell samvaro speglad mot diskurser om kärlek, heterosexualitet kropp*. Uppsala universitet: Sociologiska institutionen.

Berg, L. (2005). "Om hon somnade skulle inte jag vilja ha sex" – unga män samtalar om gränsen mellan fredligt "sex" och våldtäkt. *Social Medicinsk Tidskrift*. Nr 6.

Berg, L. (2007a). Homosocialitetens kraft. Hur unga män "gör" kön i grupp och individuellt. *Sociologisk forskning*, Nr 2.

Berg, L. (2007b). *Nordisk forskning om prevention mot våld bland unga – En betraktelse från en genusorienterad horisont*, FoU-Rapport 2007:10. Forskning- och utvecklingsenheten, Stockholm stad.

Bondestam, F. (2006). Feministisk pedagogik i det globala rummet: några reflektioner kring omöjlig undervisning. I *Jämställdhet gör världen rikare – en inspirationskrift för skolans alla lärare om jämställdhet för hållbar utveckling i ett globalt perspektiv*. s. 104–121.

Brottsförebyggande rådet (2010). *Misstänkta personer*. Hämtad 15 maj, 2010 från http://www.bra.se:80/extra/pod/?action=pod_show&id=116&module_instance=21

Burcar, V. (2005). *Gestaltningar av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsatts för brott*. Diss. Sociologiska institutionen: Lunds universitet.

Connell, R. (1996). *Maskuliniteter*. Stockholm: Daidalos.

Danielsson, I., Blom, H., Nilses, C., Högberg, H. & Heimer, G. (2010). Tydliga konsskillnader i ungdomars utsatthet för vald. *Läkartidningen*, vol. 107 (18) s. 1 230–1 234.

de los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet*. Malmö: Liber förlag.

de Vylder, S. (2004). "Costs of Male Violence." in Ferguson, Harry et.al. *Ending Gender-based Violence: A Call for Global Action to Involve Men*, Stockholm.

Elvin-Novak, Y. & Thomsson, H. (2003). *Att göra kön. Om vårt våldsamma behov att vara kvinnor och män.* Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Ferrer-Wreder, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn & unga.* Stockholm: Gothia.

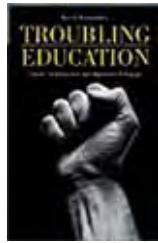
Forsberg, M. (2006). *Ungdomar & sexualitet. En forskningsöversikt.* Folkhälsoinstitutet. Nr 18.

Fridh, C., Sjögren, M. & Söderström, P. (2003). *Normal, eller?: vägledning – ledarmaterial för att sätta killar i rörelse.* Umeå: Röda korsets ungdomsförbund.

Fundberg, J. (2003). *Kom igen, gubbar. Om pojkfotboll & maskuliniteter.* Carlssons förlag.

Johansson, T. (2005). *Manlighetens Omvandlingar...* Stockholm: Diadalos.

Kumashiro, K. (2002). *Troubling education: queer activism and anti-oppressive education.* New York: RoutledgeFalmer.

Lundgren, E. Heimer, G. Westerstrand, J. & Kalikoski, A. (2001). *Slagen Dam.* Stockholm: Fritzes förlag.

Oscarsson, L. (2006). Evidenskravet och socialt arbete. I *Sociologen tema: Utvärdering*, nr 4. s. 31–34.

Rosenberg, M. (2003). *Nonviolent communication: a language of life.* 2. ed. Encinitas, CA: PuddleDancer Press.

Rosenberg, T. (2002). *Queerfeministisk Agenda.* Stockholm: Atlas.

Seidler, V. J. (2006). *Young Men & Masculinities. Global Cultures & Intimate Lives.* Zed Books Ltd. London.

Skolverket (2009). *På tal om mobbning och det som görs.* Rapport 09:1111.

Sundell, K. & Forster, M. (2005).
En grund för att växa: forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn. Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten, Socialtjänstförvaltningen, Stockholms stad.

Suurpää, L. & Hoikkala, T. (2005)
Masculinities and Violence in youth culture. Finnish youth research network. Publ. 53. Helsingfors.

Ungdomsstyrelsen (2009).
Reagera och agera: Förebygga våld mot flickor och unga kvinnor. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Wasshede, C. (2010). *Passionerad politik. Om motstånd mot heteronormativ könsmakt.* Malmö: Bokbox förlag.

West, C. & Zimmerman, D.
(1987). Doing Gender. *Gender & Society*, vol 1, nr 2.

Wittshovsky, E. (2005). *Sexual harassment in schools. Prevalence, structure and perceptions.* Dep. of Public Health Sciences, Karolinska institutet, Arbetslivsinstitutet. Stockholm.

NOTER

¹ Översättningarna av dessa tre ansatser är våra. På engelska heter de gender transformative, gender sensible och gender neutral. En översättning som ligger närmare engelskan skulle kunna vara genustransformativ, genussensibel och genusneutral. Vi har försökt förenkla språkbruket något och skriver därför genusförändrande, genusmedvetet och genusneutralt.

² För beskrivning av urvalsprocessen hänvisar vi till bilaga 1.

³ I rapporten kommer vi fortsättningsvis genomgående att skriva våldsprevention och då menar vi universell prevention som förebygger våld.

⁴ För vidare läsning: Att göra kön. Om vårt våldsamma behov att vara kvinnor och män. (2003) Ylva Elvin-Novak och Helene Thomsson. Passionerad politik. Om motstånd mot heteronormativ könsmakt. (2010). Cathrine Wasshede.

⁵ Ordet "göra" syftar på att något aktivt pågår. En handling eller ett uttryck som ständigt upprepas och förändras. Begreppet göra kommer från doing gender. För vidare läsning se West & Zimmerman 1987.

⁶ Forskaren Tiina Rosenberg (2002) använder begreppet heteronormativitet för att beskriva hur det heteronormativa glastaket fungerar. Heteronormativitet definierar Rosenberg på följande sätt: ”Enkelt uttryckt antagandet [är] att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt”. Den kompletära tvåkönsmodellen och den heteroorienterade begärskedjan präglar inte bara hur unga förväntas ha sex utan även samhället i stort. Heteronormativiteten präglar även hur organisationer, grupper och relationer struktureras och organiseras.

⁷ Med normer menar vi allmänt accepterade regler för önskvärt beteende – både medvetna handlingar eller tankar – och mer ryggmärgsbeteenden (Berg 1999).

⁸ Intersect betyder skärningspunkt. Begreppet vill fånga komplexiteten mellan olika maktordningar, att beroende på situation är olika maktordningar viktiga. Om vi vill fånga hur människor skapar mening behöver vi ta hänsyn till flera maktordningar när vi ska förstå deras berättelser (de los Reyes & Mulinari 2005).

⁹ För vidare läsning: Fanny Ambjörnsson (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Natur & Kultur.

¹⁰ Normal, eller? var ett killgruppsprojekt som bedrevs på skolor i Umeå kommun 2002–2004. Läs mer i Fridh, Sjögren & Söderström 2003.

¹¹ Men Engage är en internationell allians av frivilligorganisationer som försöker engagera killar och män för att på bästa sätt minska ojämställdhet och öka hälsa och välbefinnande hos kvinnor och barn. Läs mer på <http://www.menengage.org/>

¹² Nonviolent communication (NVC) är en kommunikationsform som betonar vikten av att göra beskrivande observationer, uttrycka en känsla och en önskan eller behov exempelvis: ”När jag ser smutsig disk på köksbordet (observation), känner jag mig irriterad (känsla) och jag önskar att du ställde in disken i diskmaskinen (behov)”. Läs mer om NVC på <http://www.cnvc.org>

¹³ Evidensbaserat arbetssätt kan definieras som en metod som är vetenskapligt prövad på ett sätt som säger något om dennes effekt på klienters beteende. För att metoden ska kunna kallas evidensbaserad ska den inbegripa brukarnas och praktikernas tolkning av insatsen samt en (kvasi) experimentell studie (Se Berg 2007b; jfr Oscarsson 2006).

¹⁴ Läs mer om mål och budget för den nationella jämställdhetspolitiken på regeringskansliets webbplats <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2593/a/14257>

¹⁵ Projekt Utväg i Skaraborgs län är från grunden uppbyggt på strukturerat myndighetssamarbete och samarbete med kvinnojourer (och andra frivilligorganisationer). Projekt Utvägs verksamhet bedrivs i samverkan med följande myndigheter och frivilligorganisationer: Kriminalvården, Socialtjänsten, Hälso- och sjukvården i Västra Götalands-regionen, Polisen, Åklagaren, Kvinnohuset, Kvinnojouren, Brottsofferjouren samt kommunerna Essunga, Falköping, Gullspång, Grästorp, Götene, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Mariestad, Skara, Skövde, Tibro, Tidaholm, Töreboda samt Vara.

¹⁶ Idag har Män för jämställdhet (MFJ) på en nationell nivå haft kontakt med nästan alla organisationer som jobbar inom detta kunskapsområde. Projektet Killnorm bygger på ett samarbete med skolan, kvinnojoursorganisationer, Amnesty samt Amphiphil. För projektet Killfrågor gäller samarbete med RFSU, Tjejjouren.se, UMO och Tjezonen samt med Friends för marknadsföring och för samtal med ”pratkompisarna på nätet”. Killfrågor.se sprider information genom skolor och kommuner och genom kyrkans verksamheter och idrotten, här handlar det mer om att få komma ut med interventioner.

¹⁷ Exempelvis för- och eftertester, självskattningsinstrument, jämförande verksamheter, om det är möjligt att slumpmässigt sätta samman deltagare (Berg 2007b).

Prata bort MANSVÅLD

Våldspreventivt arbete riktat till unga män

I *Prata bort mansvåld* presenteras en kartläggning av verksamheter som med olika metoder arbetar genus- och normkritiskt kring frågan om unga män, manlighet och våld. Kartläggningen innefattar både en nationell överblick och en analys av åtta organisationers arbete. Författarna presenterar även förslag till fortsatt utveckling av arbetet med unga män kring manlighet och våld.

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se